Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Historický ústav

VZNIK A PRVOREPUBLIKOVÝ VÝVOJ CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ SE ZVLÁŠTNÍM ZŘETELEM NA MEZIVÁLEČNOU GENEZI NÁBOŽENSKÉ OBCE CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ V BRNĚ

(bakalářská diplomová práce)

Daniel Mádr

Vedoucí práce: PhDr. Libor Vykoupil, Ph. D.

BRNO 2008

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Brně 20. 8. 2008 ……

podpis

Obsah

1. Úvod 4

2. Cesta vedoucí k vytvoření církve československé

2.1 Katolický modernismus, stručná charakteristika a cíle hnutí 6

2.2 Katolický modernismus v českých zemích a Zemská jednota katolického duchovenstva v království Českém 1902-1907 7

2.3 Reformní hnutí římskokatolického duchovenstva 1918-1920 9

3. Nástin vývoje církve československé v letech 1920-1938

3.1 Reakce na vznik církve 14

3.2 Hledání identity 1920-1924 15

3.3 Období konsolidace a rozvoje 1924-1938 17

3.4 Organizační a hmotná výstavba církve 19

3.5 Statistické údaje 21

4. Historie brněnské náboženské obce církve československé 1921-1938

4.1 Počátky brněnské náboženské obce CČS 1920-1925 22

4.2 Období vnitřních sporů 1926-1929 26

4.3 Stavba Husova sboru 29

4.4 Úsilí o dosažení hospodářské rovnováhy 1930-1938 31

4.5 Sociální, kulturní a pedagogická činnost 34

4.6 Vývoj hranic a počtu členů 36

4.7 Přehled náboženských obcí CČS ustavených v Brně do roku 1938 37

5. Závěr 38

6. Seznam pramenů a literatury 40

7. Přílohy 45

1. Úvod

Období 19. století bylo svědkem mnohých změn, které jednou provždy změnily způsoby společenského nahlížení na svět. Prudký rozvoj na poli vědecko-technickém značně rozšířil obzory lidského poznání. Ve filozofii (ale také v jiných vědních oborech) nalezly své místo nové progresivní směry náhledů na realitu. Proces národního sebeuvědomování a vzrůstající sociální napětí mezi společenskými vrstvami situaci 19. století patřičně dokreslovaly.

Tyto sociální proměny samozřejmě doléhaly i k představitelům římsko-katolické církve. Na přelomu 19. a 20. století se proto uvnitř církve formuje hnutí usilující o reformy, jež by reflektovaly soudobé principy a umožnily křesťanské zásady lidem zvěstovat přiměřenějším způsobem.

Své zastánce nalezl reformní proud přirozeně i v českých zemích. Nedosáhl zde sice takové šíře jako např. ve Francii či Anglii, zato z jeho programových myšlenek (paradoxně) vznikla unikátní výslednice v podobě církve československé.

Cílem této práce je jednak shrnout základní poznatky o okolnostech vzniku a prvorepublikovém formativním období nové „národní“ církve. Následně poté na příkladě brněnské náboženské obce CČS přiblížit s jakými problémy se představitelé základních územně-správních jednotek církve museli potýkat, jakým výzvám ať už vnitřním nebo vnějším museli čelit a v neposlední řadě také podat obrázek celkového života v obci, včetně vylíčení sociálních a kulturních aktivit.

Prezentované poznatky se opírají o prameny z *Archívu církve československé husitské v Brně*, konkrétně se jedná o archív CČSH, jež je umístěn v Husově sboru na Botanické ulici. Protože archív nepodléhá klasickému členění na fondy a je rozdělen dle obsahu, popřípadě formy archiválií, odrazí se tato skutečnost také v závěrečném soupisu použitých pramenů a v poznámkovém aparátu. Cennou pomůckou při psaní práce byla zejména *Pamětní kniha církve československé v Brně od roku 1921*, dále zápisy ze schůzí rad starších a z valných hromad brněnské náboženské obce. V menší míře práci dokreslují také dobové dokumenty a články.

Co se literatury týče, existuje na dané téma celá řada článků a publikací. Zejména v období krátce po vzniku církve vycházelo množství prací jak z tábora katolického, tak od sympatizantů a představitelů CČS. Především starší literaturu k tématu můžeme tedy v zásadě rozdělit na dvě skupiny. První z nich jsou studie vzniklé uvnitř CČS. Zde je záhodno

vyzdvihnout především díla Miloslava Kaňáka, Aloise Spisara, Franťiška Kováře, Karla Farského, Zdeňka Trtíka, Veleslava Růžičky či Ferdinanda Práška.

Druhou skupinu tvoří práce vzniklé mimo CČS, pocházející většinou z katolických kruhů. V této souvislosti je na prvním místě nutné uvést nepřehlédnutelnou monografii Františka Cinka, *K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918-1925*, dále statě Josefa Kubalíka, Edmunda Wintera či Ferdinanda Peroutky.

Tématika „národní“ církve neunikla ani marxistickému výkladu dějin a to ve statích Vladislava Spáčila, Jaroslava Cézara a Bohumila Černého. V polistopadových letech zažívá problematika renesanci především v dílech Davida Frýdla, Pavla Marka, Davida Tonzara či Milana Salajky.

2. Cesta vedoucí k vytvoření církve československé

2.1 Katolický modernismus, stručná charakteristika a cíle hnutí

Církevní schizma z ledna 1920, které dalo vzniknout církvi československé, ideově nepochybně čerpá z reformního proudu Katolické moderny.[1] Proto se nyní pokusíme o stručný nástin profilu tohoto fenoménu.

Modernistické myšlenkové hnutí uvnitř římskokatolické církve vzniká na přelomu 19. a 20. století z potřeby aktuálně reagovat na skutečnost měnící se podoby světa a společnosti. Značný vliv na proces vrůstání pokrokových myšlenek do katolické církve připadal papeži Lvu XIII., který sám uznával, že je třeba na novou podobu světa reagovat, což také činil skrze četné encykliky, z nichž nejvýznamnější pro budoucí formování moderny, *Rerum novarum*, vydal roku 1891.[2]

Chceme-li určitým způsobem obsáhnout pojem katolického modernismu, nabízí se definice Miloslava Kaňáka: *„Katolický modernismus, nové reformní hnutí uvnitř katolické církve, jež od konce 19. století usilovalo přivésti církev věroučně i prakticky do styku s metodami myšlení, k jejichž respektování se zatím dospělo ve všech oborech moderního lidského žití.“*[3] Jednodušeji řečeno byl katolický modernismus dle jeho příznivců *„promítnutím historického křesťanství do moderních podmínek“*.[4]

Druhá strana slovy jednoho z nejvýznamnějších teologů II. vatikánského koncilu Karla Rahnera charakterizuje modernistické hnutí jako *„teologicky nesprávný směr a názory, jež vznikly na jinak oprávněném přání zvěstovat obsah křesťanské víry lidem své doby přiměřenějším způsobem.“*[5] Odpůrci reformistů, tzv. neotomisté, zastávali názor, že učení víry je věčný a neměnný systém, který nemůže být zpochybněn ani společensko-vědní inovací.[6]

V Evropě se modernismus nejvíce rozšířil ve Francii, Anglii a Itálii.[7] Ve Francii se neopomenutelnou osobností tohoto hnutí stal orientalista Alfréd Loisy, který nazíral Boha ve smyslu panteistického učení. Vlnu polemiky a pobouření vyvolal Loisy tvrzením, že existují rozdíly mezi fakty obsaženými ve svatých textech a zjištěními historických výzkumů. Z

---

[1]Marek, P.: *České schisma, Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917-1924*, Olomouc, 2000, s. 7; Srov. např. Frydl, D.: *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*, Brno 2001.
[2]Marek, P.: *K otázce organizačního a teologického vyústění českého katolického modernismu (1907-1924)*, In: Acta universitatis palackianae olomucensis, Fakulta philosohica, Moravica III., Olomouc 2005, s. 87-88
[3]Kaňák, M.: *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva*, Praha 1951, s. 76
[4]Kaňák, M.: *Z dějin světových zápasů o pokrok na poli náboženském. Katolický modernismus*, Praha 1961, s. 24
[5]Frýdl, D.: c. d., s. 16
[6] Marek, P.: *Apologetové nebo kacíři? Studie a materiály k dějinám české Katolické moderny*, Olomouc 1999, s. 12
[7]Dále pak v Německu, Rakousko - Uhersku, Španělsku a Polsku.

anglických modernistů to byl v prvé řadě jezuitský mnich Georg Tyrell, u něhož nalézáme také panteistické tendence a později i příklon k mystice.[8]

Je nutné zdůraznit, že myšlenkový směr, jehož snahou byla reforma církve v souladu s dobou, nenabyl podoby nikterak unifikované. Velmi často spolu příznivci modernismu z různých zemí nesouhlasili, zejména v otázkách věroučných. Proto se plně nerozvinula ani možná mezinárodní spolupráce zastánců změn v katolické církvi.[9] Pokud tedy o modernismu hovoříme jako o určité „homogenní" jednotce, vycházíme z charakteristiky, která je představena v papežské encyklice Pia X. *Pascendi dominici gregis*. Tento dokument modernismus v církvi nejen zakázal a označil za *„souhrn všech herezí"*, ale také provedl určitou sumarizaci názorů myslitelů z jednotlivých zemí a systematizoval je do jednoho celku.[10]

2.2 Katolický modernismus v českých zemích a Zemská jednota katolického duchovenstva v království Českém 1902-1907

Významným momentem pro pozdější formování české katolické moderny je rok 1892 a setkání Sigmunda Bouška, kněze a překladatele, s tehdy jedenadvacetiletým bohoslovcem, studentem olomouckého semináře Karlem Dostálem-Lutinovem.[11] Pokud bychom hledali „hmatatelný" a jasnější bod vzniku katolické moderny, byl by jím rok 1895 a vydání almanachu *Pod jedním praporem*, který byl vzápětí následován založením časopisu *Nový život*.[12] Avšak za okamžik zrodu Katolické moderny jako svým způsobem organizovaného a programově profilovaného fenoménu je třeba považovat až první sjezd *Nového života* v srpnu 1897.[13]

Co se týče cílů, prošla domácí moderna dosti zásadním vývojem. Zpočátku převládala pouze snaha o reformu na poli literatury a umění, která měla vést k opětovnému přilákání inteligence zpět ke katolicismu. Když se v roce 1903 Dostál vyjadřoval k počátkům hnutí, tvrdil: *„Ani nám nenapadlo reformovat Církev katolickou. Snahou naší bylo zreformovat pouze poezii a umění katolické v českých zemích"*.[14] Brzy se však k literárně-uměleckým cílům přibraly otázky sociální a nakonec také požadavky na církevní změny. A právě Dostál-

[8]Trtík, Z.: *Teologické principy modernismu*, Náboženská revue, č. 1/1961, s. 178
[9]Kaňák, M.: *Z dějin světových zápasů o pokrok na poli náboženském. Katolický modernismus*, Praha 1961, s. 179
[10]Marek, P.: *Apologetové nebo kacíři?*, Olomouc 1999, s. 9
[11]Marek, P.: *Český katolicismus 1890-1914*, Olomouc 2003, s. 316-324
[12]Postupem času byly založeny další časopisy, jež se staly projektorem modernistických myšlenek, např. *Bílý prapor*, *Rozkvět*, *Mane*, *Nezmar* aj. Frýdl, D.: c. d., s. 24
[13]Marek, P.: *Český katolicismus 1890-1914*, Olomouc 2003, s. 333
[14]Dostál-Lutinov, K.: *K vývoji a snahám Katolické moderny*, Nový život, roč. 8, č.2/1903, s. 50-51

Lutinov platil za toho, kdo na stránkách *Nového života* připouštěl neliterární, tj. sociální a politickou tématiku.[15]

Mezi modernisty se etablovala kromě dvojice Bouška - Dostál řada dalších výrazných osobností. V této souvislosti uveďme např. Emila Dlouhého-Pokorného, Josefa Svozila, Františka Světlíka, Jindřicha-Šimona Baara, Jana Svojsíka či Josefa Kušku. K hnutí se také hlásila řada výrazných básnických osobností, jako byli Xaver Dvořák, Adolf Chlumecký, Julius Zeyer či František Skalík.[16]

Modernistický program se postupem času krystalizoval a svou konečnou podobu získával na katolických sjezdech.[17] Základní církevně-reformní požadavky lze shrnout do tří hlavních bodů: 1. Volání po demokratizaci církve, jejíž součástí byla i myšlenka na vytvoření českého či československého patriarchátu vzešlá z cyrilometodějské tradice. 2. Úprava celibátní otázky spočívající ve zdobrovolnění „bezženství". 3. Zrušení patronátního práva a dostačující sociálně-právní zaopatření kléru.[18]

V roce 1902 uzrála doba natolik, že část kněžstva založila v Praze *Zemskou jednotu českého katolického duchovenstva v království Českém*. Sdružení se profilovalo jako kněžská, stavovská organizace usilující o zlepšení „*trudných, bídných, zanedbaných, namnoze i nesnesitelných poměrů*" v řadách duchovních.[19] V čele Jednoty stál výbor s předsedou.[20] Dostál-Lutinov sice nefiguroval jako člen, ovšem na stránkách časopisů, které redigoval, Jednotě poskytoval relativně velkou publicitu. Řada požadavků Jednoty zjevně následovala ideje křesťanského demokratismu a křesťanského socialismu a díky tomu se program této odborové organizace často protínal s požadavky modernistů. Bylo by však milné se domnívat, že se jednalo o čistě modernistické církevní uskupení. V řadách ovšem působilo množství osobností, které se k zásadám reformistů hlásily a přenášely je na půdu Jednoty.[21]

Činnost kněžské organizace svými návrhy na okleštění výlučného postavení biskupů, kanovníků a vyšší hierarchie vůbec, posilovala modernistické tendence v církvi. Čím dál tím víc se také stávala trnem v oku ordinariátu. Předseda Jednoty Jan Pauly byl nálepkován odchovancem modernismu a obviňován, že nebyl schopen zabránit prorůstání *„rozkladných*

[15]Marek, P., Soldán, L.: *Karel Dostál-Lutinov, Bez mýtů předsudků a iluzí*, Třebíč 1998, s. 126
[16]Marek, P.: *Český katolicismus 1890-1914*, Olomouc 2003, s. 315-332
[17]V Praze 1897, na Velehradě 1899, v Brně 1903 a v Přerově 1906. Frydl, D.: c. d., s. 26
[18]Němec, L.: *The Czech Jednota, The Avant-Garde of Modern Clerical Progresivism and Unionism*, Philadelphia 1968, s. 81
[19]*Ustavující valná hromada*, Mane, roč. I., č.5/1902, citováno podle Marek, P.: *Apologetové nebo kacíři?*, Olomouc 1999, s. 50
[20]V čele Jednoty se do jejího zániku vystřídaly tři osobnosti: Tomáš Střebský, Jan Pauly a Jan Kroiher. Frydl, D.: c. d., s. 29. Pozn., Frýdl uvádí ještě Dostála-Lutinova, ten však dle dostupných informací jako člen Jednoty vůbec nefiguroval.
[21]Marek, P.: *Apologetové nebo kacíři?*, Olomouc 1999, s. 50-51

živlů" do celé organizace. Konflikty s vyšší církevní hierarchií nabývaly od roku 1904 na síle a v letech 1906-1907 vyústily do otevřené roztržky vrcholící perzekučním tažením proti modernistům, v jehož rámci byla rozpuštěna i Jednota katolického duchovenstva v Čechách.[22]

Vrcholem se Katolické moderně stal její přerovský, v pořadí třetí sjezd v roce 1906. Na 150 kněží a laiků odsouhlasilo tzv. Přerovský program, čítající 12 bodů.[23] V programových tezích se modernisté plně hlásili ke katolické církvi, současně však nacházíme požadavek na zlepšení sociálního postavení kněžstva, žádost o změnu postupu při obsazování biskupských stolců či požadavek bohoslužeb v národním jazyce. Již v polovině října roku 1906 se však ve Vídni sešla biskupská konference, která se rozhodla uvalit na katolicko-reformistický tisk dohled, vydala prohlášení jednoznačně odsuzující modernistické snahy v církvi a za zbytečné označila snahy kléru o konstituování kněžských organizací. Církevním zákazům postupně podléhal jeden modernistický časopis za druhým, vyjma *Nového života*, jehož vydávání zastavil sám Dostál koncem roku 1907. V dubnu téhož roku byla biskupským výnosem rozpuštěna také Jednota katolického duchovenstva v Čechách.[24]

Poslední políček zasadil hnutí v září 1907 papež Pius X. encyklikou *Pascendi dominici gregis*. Čeští modernisté se byli nuceni na čas odmlčet. Světová válka a revoluční kvas roku 1918 však znovu naplno rozdmýchaly snahy zastánců církevních změn.

2.3 Reformní hnutí římskokatolického duchovenstva 1918-1920

V průběhu I. světové války a ještě více na samém sklonku existence habsburského soustátí, se projevil negativní postoj značné části populace ke katolické církvi.[25] Zášť byla namířena především k představitelům nejvyšší církevní hierarchie, v níž lidé spatřovali prodlouženou ruku habsburského domu. Postavení církve se zdálo být ohroženo i z důvodu dobře známého názoru na katolictví, který zastával T. G. Masaryk. Již před válkou se Masaryk netajil svým radikálním antipapežstvím. Jako prezident však prohlásil, že hlavě státu nepřísluší řešit náboženskou otázku a přenechal v této věci odpovědnost na volených zástupcích lidu. I přes svůj, již umírněný protikatolický, postoj zůstal Masaryk příznivcem

[22]Marek, P.: *Český katolicismus 1890-1914*, Olomouc 2003, s. 389
[23]Plné znění programu je možno nalézt na stránkách *Nového života*, roč. XI, č. 8/1906, s. 434-435, v publikaci Frýdla: c. d., s. 27-79 či ve studii Markově: *Apologetové nebo kacíři?*, Olomouc 1999, s. 55-57
[24]Marek, P.: *Český katolicismus 1890-1914*, Olomouc 2003, s. 399
[25]Pravděpodobně nejznámějším se stal projev davové vášně 3. listopadu 1918, kdy byl svržen Mariánský sloup na Staroměstském náměstí.

odluky církve od státu, která platila za součást programů všech politických stran s výjimkou katolických.[26]

Zpočátku se tedy největší hrozbou pro výsostné postavení římskokatolické církve zdál být právě nově konstituovaný stát. Čas ovšem ukázal, že ohrožení vnitřní integrity přišlo nakonec z lůna církve samotné. Za nejvýraznější mluvčí proreformního proudu uvnitř nižšího kléru byli považováni Jindřich Šimon Baar, Xaver Dvořák a František Kroiher-bývalí soukmenovci Karla Dostála-Lutinova. Již v září 1918 vystoupili změnám naklonění jedinci na Moravě s novým časopisem *Právo národa* a téhož měsíce na schůzi nižšího kléru v Praze uzrála myšlenka na obnovení Jednoty českého katolického duchovenstva.[27] Zúčastnění rozhodli o vyslání delegace kněží k pražskému arcibiskupovi Huynovi s žádostí o uznání stavovského uskupení. Koncem října napětí v církvi akcelerovalo. V Národním domě na Smíchově se konala další schůze kněžstva, která byla jednak ovlivněna revoluční atmosférou v ulicích hlavního města, ale především faktem, že Huyn odmítl vyslovit souhlas ke zřízení Jednoty. Po bouřlivé diskuzi následoval první revoluční čin kněžstva-rozhodnutí založit seskupení duchovenstva bez posvěcení arcibiskupa.[28]

Jednota československého katolického duchovenstva byla oficiálně založena na valné hromadě 7. listopadu 1918. Počáteční kroky obnovené Jednoty zcela logicky směřovaly k proklamaci o ujištění loajality kněžstva k Československé republice. Organizovaní kněží jakoby chtěli napravit dřívější prorakouské tendence episkopátu a ubezpečit tak elity nového státu o své sounáležitosti s československým národem. Na ustavující valné hromadě rovněž zazněla slova o nutnosti církevních reforem, spočívajících zejména v zavedení českého jazyka do bohoslužeb, zdobrovolnění celibátu, odstranění patronátního práva a ve větší možnosti kněží a laiků spolurozhodovat v církevních otázkách.[29] Je tedy patrné, že požadavky československé Jednoty nepochybně navazovaly na již dříve vyslovený program Katolické moderny.

Původním záměrem bylo ustavit Jednotu jako jediného reprezentanta československého katolického kléru. Avšak 7. listopadu se v Přerově setkali také kněží olomoučtí a shodli se na vytvoření *Jednoty duchovenstva olomoucké arcidiecéze*, která se dle

[26]Trapl, M.: *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918-1938*, Praha 1990, s. 60-62

[27]Lach, J.: *K církevnímu rozkolu v Československu v letech 1918-1921*, In: Marek, P. (ed.): Od Katolické moderny k českému církevnímu rozkolu, Rosice 2000, s. 16; Marek, P.: *České schisma*, Olomouc 2000, s. 17

[28]Poměr hlasů: 14 pro založení ku 5-ti odpůrcům. Frýdl, D.: c. d., s. 36; Marek, P.: *Církevní krize na počátku Československé republiky (1918-1924)*, Brno 2005, s. 41-42

[29]Předsedou československé Jednoty byl zvolen J. Š. Baar, místopředsedou X. Dvořák. Frýdl, D.: c. d., s. 39

ustavujícího prohlášení měla připojit k celoříšské jednotě. Její předseda Cyril Stojan[30] však působil na co možná největší zbrzdění radikalismu, který přicházel z Čech a nepodporoval proto výraznější propojení obou Jednot. Navíc na Moravě fungovalo ještě podobné kněžské uskupení v Brně, vzniklé již roku 1906. Protagonisté obou moravských sdružení také tíhli k prohlubování společného postupu v církevních otázkách.[31] I když se požadavky všech tří Jednot příliš nelišily, nikdy nedošlo k uskutečnění plánu na vytvoření celostátně zastřešující kněžské organizace. V následných událostech vycházela iniciativa radikálního reformismu z Čech a moravská kněžská seskupení nesehrála v budoucích událostech církevního schizmatu žádnou úlohu. Navíc, jak už bylo nastíněno, vedení české organizace usilovalo o vybudování pevné a masové organizace v rámci celé ČSR, což se jí během krátké doby alespoň částečně podařilo uskutečnit. Již v listopadu 1918 evidovala 1300 členů a brzy se její řady rozrostly na 3000, z toho 2700 z Čech a 300 z Moravy, na Slovensku byl vliv pražského „centra" mizivý.[32]

Koncem roku 1918 J. Š. Baar usilovně pracoval na programovém prohlášení československé Jednoty. Své myšlenky vyjádřil v článku *K našemu programu*.[33] Ve stěžejních bodech se Baar domáhá: 1) Zřízení nové církevní organizace-ustavení náboženských obcí a uznání svobodné volby farářů, vikářů i biskupů, žádá také založení československého exarchátu. 2) Národního jazyku do bohoslužeb. 3) Úpravy celibátních otázek a seminárního studia.

Paralelně s Baarem vyvíjel vlastní iniciativu jiný člen Jednoty, Bohumil Zahradník-Brodský. Počátkem prosince 1918 začal na vlastní náklady rozesílat duchovním v Čechách a na Moravě dotazník, kterým zamýšlel zjistit, jaký je názor kléru na palčivé otázky. Kněží se měli vyjádřit, zdali souhlasí či nesouhlasí s předkládanými reformami, obsaženými v dotazníku.[34] Zahradníkův dopis v podstatě ve velké míře korespondoval jak s Baarovým nástinem programu, tak také s přáním většiny duchovních. Na lednové schůzi Jednoty (1919) Zahradník shrnul výsledky dotazníkové akce. Souhlasných nebo alespoň částečně souhlasných odpovědí bylo asi 2000, zbytek, tj. přibližně 100 duchovních vyjádřilo

[30]Místopředsedou zvolen Dostál-Lutinov.
[31]Frýdl, D.: c. d., s. 26-27, 37
[32]Marek, P.: *Český katolicismus 1890-1914*, Olomouc 2003, s. 430
[33]Z článku: „*Běží o velikou věc, o bytí a nebytí katolické církve v Čechách. Národní kněžstvo české v přítomné chvíli má tuto povinnost: katolickou církev nově organizovat v Československé republice*." Věstník Jednoty, roč. I., č. 2/1919, s. 13.
[34]Konkrétně šlo o tyto reformy: 1) zrušení patronátního práva, 2) volba biskupů duchovenstvem a věřícími, 3) hmotné a stavu důstojné zabezpečení kněze ve službě i ve výslužbě, 4) zavedení mateřského jazyka-pokud možno v co největší míře-do bohoslužby, 5) odstranění bezženství biskupů a kněží, 6) zdemokratizování konzistoří a vikariátů, 7) odstranění holení vousů a nošení kolárků. Z Borodského dotazníku „*Důstojní pánové!*", citováno z Frýdl, D.: c. d., s. 56

nesouhlas.[35] Emotivní referát vnesl mezi duchovní spory. Na jedné straně byl proslov přijímán aplausem, na straně druhé se na půdě Jednoty objevily i nesouhlasné reakce. V této souvislosti se také projevily první náznaky existence radikální frakce, odhodlané prosadit programové teze všemi prostředky.[36] Definitivní oficiální program Jednoty byl poté přijat až na dubnové schůzi.[37]

Od jara 1919 se v Jednotě hovořilo o vyslání deputace s reformními návrhy do Říma a na počátku července se skutečně čtyř členná skupina vydala předat své požadavky Svatému otci. Benedikt XV. přijal delegaci k audienci, která trvala 35 minut. Papež se pozitivně vyjádřil k otázce primaciátu pražského arcibiskupa. Češtinu povolil užívat v případě čtení textů z epištol a evangelií. Ostatní důležité otázky zůstaly nezodpovězeny.[38]

Cesta do Říma tak nebyla úplným fiaskem, ale zároveň měl její výsledek na míle daleko od požadavků hluboké obnovy katolické církve. Na srpnové schůzi Jednoty přítomní schválili rezoluci o nutnosti pokračovat v rokování se Svatým stolcem. Netrpělivost však v řadách části kněží získávala na síle. Již v dubnu 1919 se v rámci Jednoty vytvořila skupina *Ohnisko*, která v červenci začala vystupovat jako samostatná organizace, pořádající své vlastní schůze. To, že zradikalizovanou činnost Ohniska nelibě neslo i vedení Jednoty se dozvídáme z červencového Věstníku.[39] Téměř konspirativní spolek sdružoval okolo 300 kněží.[40] Karel Farský učitel náboženství v Plzni a jeden z nejhlasitějších mluvčích radikálního křídla hovořil o několika stech členech.[41] Pro prezentování názorů sloužilo Ohnisku *Právo národa*. Stanoviska v něm prezentované radikálové soustředili do šesti požadavků, z nichž se již dále nemělo slevovat. Žádali zřízení českého patriarchátu, rozšíření církevní samosprávy, úpravu v otázce obsazování far, zavedení české liturgie, zkvalitnění kněžského studia a zdobrovolnění celibátu.[42] Příznačně se vzhledem k následujícím událostem vyjádřil Karel

[35]Celkově reagovala asi 1/4 z přibližně 8000 duchovních. K výsledkům ankety se Brodský svěřuje v korespondenci Baarovi: „*Jak mi Vlasák řekl, je plně souhlasných dosud 1600, částečně souhlasných asi 400 a ostatní jsou nesouhlasící (100)*.“ Marek, P.: *Církevní krize na počátku Československé republiky (1918-1924)*, Brno 2005, s. 75

[36]Tamtéž, s. 81-83

[37]Kubalík, J.: *České křesťanství. Církev Kristova a jiné náboženské společnosti v naší vlasti*, Praha 1947, s. 191

[38]Benedikt XV. k dalším požadavkům řekl: „*Otázky, které nelze uskutečnit, nutno nechat stranou*.“ Frydl, D.: c. d., s. 92. Některé z tužeb reformistů, např. národní jazyk do liturgie, realizoval v katol. církvi až II. vatikánský koncil, zasedající v první půli 60. let 20. století.

[39]„*Tímto jednáním* (pořádáním vlastních schůzí a dáváním pokynů k provádění reforem) *zasahuje Ohnisko v práva Jednoty a porušuje kázeň*.“ Věstník jednoty československého duchovenstva, roč. I, č. 15/1919, s. 146

[40]Frýdl, D.: c. d., s. 95

[41]Farský, K.: *Přelom*, Praha 1921, s. 69

[42]Požadavky v podstatě kopírovaly reformní návrhy Zahradníka-Brodského vzešlé z ankety.

Farský: „*Neustaneme od nich* (požadavků) *děj se co děj! Nebudou-li žádné reformy do jisté lhůty povoleny z Říma, prohlašují přímo a nejen za sebe, že si je provedeme via facti*.“[43]

Když byl v září přímo z Říma, tedy v rozporu s požadavky reformistů, jmenován pražským arcibiskupem František Kordač, odpůrce výraznějších změn, události vedoucí k českému církevnímu rozkolu nabraly rychlý spád. Kordač zakázal kněžím odebírat *Právo národa* a z Ohniska se 14. září 1919 konstituovalo uskupení s pevnější organizační strukturou-*Klub reformních kněží*, jehož členové dokonce začali uzavírat sňatky. Na listopadové schůzi v Praze došlo k rozhodnutí emancipovat se od katolické církve. Předseda Klubu, Farský[44] navrhoval pro novou církev název *Česká církev katolická*. Slovenský kněz Albín Šťastný přišel s pojmenováním *Církev československá* a jeho návrh podpořila většina zúčastněných. Byl vydán český misiál podle kterého se již o vánocích 1919 i přes zákaz mnohde sloužila česká mše.[45]

K završení dynamického procesu v katolické církvi došlo 8. ledna 1920, na schůzi Klubu v Národním domě na Smíchově. Rozhodnutí předcházely dlouhosáhlé diskuze, trvající celý den. Když nakonec z 215 přítomných zvedlo 140 ruku pro separování[46], již nic nebránilo vytvoření „*církve nové, lepší a křesťanštění*“.[47]

Širší veřejnosti se nová církev představila 10. ledna 1920 provoláním *Národu československému*. Můžeme se v něm dočíst, že přejímá dosavadní bohoslužebný řád „*s tou jen pozměnou, že veškeré služby Boží, konají se výhradně jazykem mateřským.*“ Důležitou zásadou „*jest svoboda svědomí a náboženského přesvědčení jednoho každého tak, aby se nikomu nesmělo nic bráti, ani vnucovati.*“ CČS se v provolání přímo hlásí k odkazu Cyrila a Metoděje, M. J. Husa a Českých bratrů. Výrazně přítomný je i národnostně-demokratizační akcent: „*Nyní jest na každém jednotlivci, aby odhlášením z církve římské a přihlášením do církve československé dokázal, že jest mu zájem o svobodu vlastního svědomí, o mravní povznesení národa a zdemokratizování života náboženského zájmem opravdovým.*“[48]

Revoluční „dítko“ českého kléru nastoupilo cestu k vlastní svébytnosti. První roky jeho života se však odvíjely ve stínu věroučného tápání.

---

[43]Farský, K.: *Český problém církevní*, Praha 1919, s. 34
[44]Dalšími výraznými činiteli byli Zahradník-Brodský, G. Procházka, F. Stibor, A. Spisar či M. Pavlík.
[45]Cézar, J. – Černý, B.: *Vznik a vývoj církve československé za předmnichovské ČSR*, In: Černý, B. (ed.): Církve v našich dějinách, Praha 1960, s. 139
[46]66 se vyslovilo proti, 5 se zdrželo hlasování. Doležal, J.: *Český kněz*, Praha 1931, s. 98
[47]Kaňák, M.: *Stručný nárys dějin Církve československé vzhledem k jejímu vzniku a půlstoletému vývoji*, In: Kaňák, M. (ed.): Padesát let Československé církve, Praha 1970, s. 15
[48]Proklamace založení církve československé-*Národu československému*. Prášek, F.: *Vznik československé církve a patriarcha G. A. Procházka*, Praha 1932, s. 65-66

3. Nástin vývoje církve československé v letech 1920-1938

3.1 Reakce na vznik církve

Římská církev se s činem schizmatiků nehodlala v žádném případě smířit. Dekretem posvátného officia papežské kongregace z 15. ledna 1920 dala nové společenství do klatby. O dva dny později, 17. ledna, biskupská konference svolaná Benediktem XV. vydala pastýřský list zastavující činnost československé Jednoty, s tím, že má být přeměněna na svaz diecézních jednot. Dle biskupů organizace svým důrazem na reformní program zavinila odpad několika kněží a nese proto svůj nemalý díl viny na církevním rozkolu. Marná byla snaha J. Š. Baara a dalších na obranu uskupení.[49] Členové, jejichž počet se neustále snižoval, rozhodnutí vysoké hierarchie vzdorovali až do února 1921, kdy valná hromada rozhodla o přeměně organizace na zemskou Jednotu diecézních sborů. Reformní tendence v katolické církvi byly de facto umlčeny.[50]

Z významných autorit zareagovali na vznik církve československé nejrychleji historikové Josef Šusta a Josef Pekař. Nad činem schizmatiků vyjádřili oba znepokojení. Šusta reagoval hned 11. ledna článkem *Nová církev*. Vyslovil se, že požadavky na kterých církev vznikla, jsou z historického hlediska „nedostatečné". „*Tvoření nových církví mívalo zpravidla základy poněkud hlubší*"[51], píše Šusta, tj. dogmatické nikoli „jen" liturgické či kanonické. Vznáší také obavu, aby náboženská destabilizace neohrozila mladou republiku: „*Smí dnes někdo žádati na národě našem zase oběti podobné*[52] *a ohroziti jeho nadějný náběh.*"[53] O dva dny později, 13. ledna 1920, vystoupil daleko ostřeji v *Národních listech* svým článkem *O nové církvi československé* Josef Pekař: „*Již nelze vyvrátit jinak, než že celá myšlenka* (založení nové církve) *přichází z vnějška, nikoli z nitra, z povrchně pochopené příležitosti, nikoli z hluboce cítěné a zažité potřeby vnitřní*"[54] Důvody vzniku církve československé považuje za *„mělké"*. Útočně laděný článek Pekař končí slovy: „*Bude lépe, když církev československou nezachvátí širší vrstvy nebo dokonce ztroskotá hned*

[49]Naprosto logicky Jednota všem, kteří vstoupili do CČH zrušila členství. Vyšla také řada článků, např. Pospíšil, J.: *Naše stanovisko*, Věstník jednoty československého duchovenstva, roč. II., č. 7/1920. Mimo jiné Pospíšil argumentuje skutečností, že nikdo ze schizmatiků se nepodílel na vzniku čs. Jednoty.
[50]Část kněží, kteří s rozpuštěním Jednoty nesouhlasili se pod vedením X. Dvořáka semkli a vytrvali ve vzdoru až do července 1922. Dojatý Dvořák komentoval definitivní zánik se slzami v očích: „*Tedy Jednota umřela*". Frýdl, D.: c. d., s. 168-173
[51]Šusta, J.: *Nová církev*, Venkov, 11. ledna 1920, citováno z reedice textu In: Z dob dávných i blízkých, sbírka rozprav a úvah, Praha 1924, s. 317
[52]Šusta naráží na dějinné náboženské „*soužení*" Čechů.
[53]Šusta, J.: c. d., s. 318
[54]Pekař, J.: *O nové církvi československé*, Národní listy, 13. ledna 1920, citováno z: Věstník Jednot duchovenských brněnské a olomoucké, roč. XIII, č. 4/1920, s. 54

v počátcích“.[55] Zpochybnění se ozývala i zevnitř tábora rozkolníků. Např. Matěj Pavlík, pozdější biskup Gorazd, se vyjádřil následovně: „*Jedinečné povrchní prohlášení nové církve, jaké se kdy v dějinách stalo. Ta povrchnost mne strašně dojala*“[56] Právě povrchnost ustavujícího provolání se stala silnou argumentační zbraní všech odpůrců nové církve, kterých bylo skutečně požehnaně.[57] Autoři píšící uvnitř CČS dementují nařčení přílišné „mělkosti“ církevních základů argumentem, že odpůrci přehlížejí mnoho dobových souvislostí a především kořenů, z nichž „čerstvé“ církevní společenství čerpá.[58]

I přes nepříznivý postoj většiny intelektuálů k církvi[59], se rozvinula vlna poměrně silného přestupového nadšení. Krátce po vyhlášení, deklarovalo příslušnost k nové organizaci na 200 000 lidí a při prvním sčítání lidu v roce 1921 již více než půl milionu.[60]

3.2 Hledání identity 1920-1924

První roky existence CČS se odvíjely ve znamení vnitřní diferenciace a roztržek, jimž vévodí tzv. pravoslavná krize. Příčiny poněkud rozpačitě působícího hledání církevní identity je z největší pravděpodobností nutno hledat v počáteční malé připravenosti.[61] Zakladatelé se v podstatě přihlásili k římskokatolické věrouce, avšak zároveň tuto skutečnost vnímali jako jisté provizorium a hledali proto možné formy hodnotových inspirací. Vysvěcení biskupů nabízeli nizozemští a švýcarští starokatolíci, americká episkopální církev, britští anglikáni nebo srbská pravoslavná církev. Jako nejschůdnější se jevila pravoslavná alternativa, která nalezla podporu u Zahradníka-Brodského a později také u Matěje Pavlíka, naopak se jejím odpůrcem stal Karel Farský. Uvnitř církve se začaly profilovat dvě dominující náboženské linie.[62] První z nich ztotožněna především s postavou Farského usilovala o rozvoj dědictví katolických modernistů, o církev svobodnou a nezávislou. Druhá hledala náboženské jistoty v prověřeném modelu srbské ortodoxní církve.

Na I. valném sjezdu, 8.-9. ledna 1921 měl být zaujat postoj k důležitým věroučným zásadám. Jasné rozhodnutí o příklonu k jednomu z proudů nepadlo, avšak na naléhání

[55]Tamtéž, s. 55
[56]Tonzar, D.: *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská*, Praha 2002, s. 53
[57]Mimo již zmíněných historiků, katolické církve a Jednoty se ke vzniku CČS nepříznivě vyjadřovaly také novináři *Národní politiky*, *Tribuny*, *Bohemie* či *Českého slova*. Tamtéž: s. 52
[58]Frýdl, D.: c. d., s. 120, podobně také Tonzar, D.: c. d., s. 48, Kovář, F.: *Deset let československé církve*, Praha 1930, s. 7-9, Spisar, A.: *Ideový vývoj církve československé*, s. 121-126, Pravoslav (=Haňávka, K.): *Proč byla prohlášena církev československá a jaký má úkol?*, Brno b. d., s. 3-12, ad.
[59]Sám Farský připouštěl, že inteligence, reprezentovaná denním tiskem „*osvědčila celkem velmi málo pochopení pro věc*“. Farský, K.: *Z pode jha*, Praha 1920, s. 44
[60]Srb, V.: *Statistická příručka církve československé*, Praha 1949. s. 19
[61]Což zmiňuje také K. Farský: „*Založili církev, která musela základní východiska ve sféře vnitřní organizace teprve nacházet*.“ Marek, P.: *Církevní krize na počátku Československé republiky*, Brno 2005, s. 217
[62]Bauer, K.: *Myšlenkové proudy v československé církvi*, Olomouc 1924, s. 63-67

Zahradníka-Brodského byly schváleny kroky, které i nadále církev směřovaly k pravoslaví. Přítrž za obdobím tápaní měl učinit sabor srbské církve, posuzující žádost CČS o provedení biskupského svěcení. Vedení pravoslavné církve se pozitivně vyjádřilo k většině požadavků. Diplomatické mlčení sabor zvolil u otázky o svobodě svědomí a náboženského vývoje, zamítavě se vyjádřil pouze k možnosti svěcení ženatých biskupů. Situace uvnitř církve se začala vyostřovat. Květen a červen 1921 byly ve znamení voleb prvních tří biskupů, kterými se stali K. Farský, R. Pařík a M. Pavlík. Zatímco Pavlík patřil k příznivcům pravoslaví, Farský s Paříkem vystupovali otevřeně protiortodoxně.

Prudký střet mezi názorovými směry propukl naplno v srpnu 1921, na II. sjezdu činovníků církve, kde získal převahu konzervativní tábor orientovaný na pravoslavnou církev.[63] Symbolickým vrcholem pravoslavných tendencí se stalo biskupské svěcení M. Pavlíka v Bělehradě. Historicky první nejen zvolený, ale také vysvěcený biskup CČS přijal jméno Gorazd. Farský však dokázal využít Gorazdovy taktické chyby, jíž se dopustil svým odjezdem do USA a zvrátil tak církevní vývoj ve prospěch koncepce „nezávislosti". V srpnu 1922 vydává společně s Františkem Kalousem *Československý katechismus*-příručku prezentující v souhrnné formě věrouku CČS. Zatímco většina příslušníků církve se s ní ztotožnila, pravoslavní nešetřili kritikou.[64] Obě české diecéze se postavily za uznání katechismu. Diecéze moravská setrvávala na pravoslavné pozici, avšak i v Olomouci koncem roku 1922 situaci ovládli stoupenci směru K. Farského. Když se v lednu 1923 Gorazd vrátil z USA, byla mu věrná pouze malá část kněží a laiků.

Dobu druhé poloviny roku 1923 a první polovinu roku 1924 můžeme z hlediska vnitřních poměrů v církvi označit za dobu rozvratu. Církevní tisk byl naplněn ostrými polemikami a osobními útoky. Frakce kolem Farského nemínila pravoslavné exkomunikovat a vyčkávala, až se přívrženci ortodoxního křídla sami dobrovolně odloučí, o čemž padlo rozhodnutí v Olomouci 10. srpna 1924.[65] O tři týdny později, 29.-30. srpna se v Praze konal I. řádný sněm CČS na kterém se církev definitivně odpoutala od pravoslaví i za cenu ztráty

[63]Již květnová schůze ÚV CČS přijala rezoluci prohlašující, že CČS stojí na zásadách sedmi ekumenických sněmů a přijímá nicejsko-cařihradské vyznání víry. II. sjezd tyto závěry potvrdil. Marek, P.: *Církevní krize na počátku Československé republiky*, Brno 2005, s. 233

[64]Episkop srbské církve Dositej, který zastupoval Pavlíka ve funkci moravsko-slezského biskupa v jeho nepřítomnosti, se od knihy distancoval neboť „*stojí mimo půdu všech křesťanských vyznání vůbec*". Cinek, F.: *K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918-1925*, Olomouc 1926, s. 113

[65]Současně bylo rozhodnuto o přestoupení k pravoslavné obci pražské. Již dříve, 21. 7. vystoupil z CČS biskup Gorazd. Jeho rozhodnutí bývá některými autory spojováno se zvolením K. Farského patriarchou (3. 7. 1924). Např. Cinek, F.: c. d., s. 192., Cézar-Černý: c. d., s. 145. P. Marek shledává příčinu v jeho rozhodnutí spíše v dřívější dohodě mezi Gorazdem-Dositejem a Savatijem (představitel České náboženské obce pravoslavné). Marek, P.: *Církevní krize na počátku Československé republiky*, Brno 2005, s. 250

posloupnosti apoštolského svěcení a otevřela tak cestu ke konečnému prosazení zásad formulovaných K. Farským.

3.3 Období konsolidace a rozvoje 1924-1938

Důležitými momenty I. řádného sněmu se stalo jmenování Karla Farského patriarchou a nové formulování úvodního článku církevní ústavy.[66] Dle preambule tvoří církev československou křesťané, „*kteří usilují naplniti současné snažení mravní i poznání vědecké duchem Kristovým, jak se zachoval v písmu a v podání starokřesťanském i jak dochován jest národu československému hnutím husitským a českobratrským.*“[67] Ústava nepracuje s články víry jako s věčným neměnným systémem „*neboť dogmata jsou v každém věku toliko dočasné*“, ani neprohlašuje za kacíře nikoho, kdo „*náboženskou pravdu nebo náboženské projevy jinak chápe*“.[68] Svoboda svědomí tolik proklamovaná Karlem Farským dosáhla v prvním článku ústavy oficiální implementace do struktury CČS. Organizace se tak po úporné rozkliženosti stala církví reformační husitského směru.[69]

V mezinárodním měřítku se církev poprvé výrazněji představila na stockholmském fóru v roce 1925 u příležitosti konání ekumenické konference *on life and work* (o životě a díle). Na přelomu let 1925 a 1926 nastoupil patriarcha Farský cestu do Spojených států, aby přebudoval tamější organizaci deseti náboženských obcí, o jejichž založení se zasloužil již dříve biskup Gorazd. Druhotným účelem cesty bylo navázání styků s řadou amerických církví. Po návratu z USA začal K. Farský trpět zdravotními problémy a od května 1927 musel být zastupován v biskupském úřadě kolegou Gustavem Procházkou. První patriarcha církve zemřel 12. června 1927 a dle slov M. Kaňáka v něm církev „*ztratila svou největší osobnost*“.[70] Jeho nástupcem se stal G. A. Procházka, dosavadní biskup východočeské diecéze.

Dalším mezníkem v konsolidaci církve se stalo 2. zasedání I. řádného sněmu CČS ve dnech 28.-30. března 1931 v Praze. Prvním usnesením zasedání bylo přijetí *Učení náboženství křesťanského pro věřící církve československé* z pera A. Spisara, kterým znovu ještě důsledněji společenství deklarovalo zásadu svobody svědomí, a celkovou nedogmatičnost

[66]Církevní ústava byla státem uznána již v říjnu 1921, podrobněji viz. oddíl *3.4 Organizační a hmotná výstavba církve*.
[67]I. článek ústavy CČS, citováno z Farský, K.: *Stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organizaci církve československé*. Praha 1929, s. 7-8. Od srpna 1921 do srpna 1924 byla církev definována článkem, podle kterého CČS tvořili „*křesťané vyznávající učení Krista podle podání sedmi prvních obecných sněmů církevních a nicejsko-cařihradské vyznání víry a řídící se tradicemi hnutí husitského, vše v duchu nynějšího stavu lidské kultury.*“ Cinek, F.: c. d., s. 200
[68]Tamtéž, s. 8
[69] Kovář, F.: c. d., s. 40
[70]Kaňák, M.: *Stručný nástin dějin československé církve…*, s. 17

církve. Druhým výnosem sněm přijal novou ústavu, která detailněji propracovávala oblast duchovní správy. [71]

Ideologicky zakotvená církev se nyní soustřeďovala na prohloubení bohoslužebného života. Patrná byla především snaha o hlubší rozpracování a zdokonalení Farského liturgie, jež se vyznačovala odstraněním katolické „pompy" (roucha byla zjednodušena až na prostý černý talár, na Moravě se ujalo navíc nošení bíle řízy) a lidovým zpěvem, mše byly slouženy jen v neděli a o svátcích.[72] K dovršení těchto liturgických snah dochází vydáním *Bohoslužebné knihy církve československé* v roce 1939.[73]

Ideová stabilita církve se odrazila i na rozvoji sociální činnosti. V roce 1934 se na centrální úrovni ustavilo *Ústředí sociální práce*, které pod sebou do roku 1938 sdružilo 186 sociálních odborů z jednotlivých náboženských obcí a drželo ochrannou ruku nad 34 stanicemi ošetřovatelské služby.[74] Své aktivity CČS institucionalizovala do podoby mnoha dalších sdružení, v nichž měli výrazný podíl i laičtí věřící. Tato církevní seskupení se zabývala nejrůznější činností od práce s dětmi a mládeží, přes vydavatelskou činnost až po hraní divadla. Nejvíce patrný rozmach církve však bylo možno sledovat ve výstavbě vlastních sborů, jejichž počet do roku 1938 činil téměř 150.[75]

Po roce 1931 nastává také snaha vedoucích činitelů o zlepšení bohoslovecké výchovy duchovních. V prvních letech církve se budoucí duchovní vzdělávali na Husově evangelické fakultě UK, založené krátce po převratu. Od roku 1927 se ozývaly stále zřetelněji hlasy požadující vytvoření vlastní bohoslovecké fakulty. Ze strany státu však přichází odmítavá reakce, kvůli nedostatku financí. Proto roku 1932 CČS sahá k *„činu takřka zoufalému"*[76], odvolává své posluchače z Husovy fakulty a zakládá vlastní „Vysokou školu bohovědnou" v Praze-Dejvicích. Výuka sice započala, dokonce na učilišti působili i profesoři Filozofické fakulty UK[77], ale uznání se škole ze strany státu nedostalo. Nakonec po jistých rozepřích

[71]Stát novou církevní ústavu uznal až r. 1934. Kalenský, J.: *Sněmy církve CČSH do roku 1994*, Praha 1999, s. 47
[72]Liturgii Farský vytvořil v roce 1923, v širším měřítku začala být užívána až po skončení pravoslavné krize. Farského liturgie obsahuje 4 podstatné úkony: 1. Čtení z Písma a zejména z evangelia s výkladem 2. Obětování sebe a svých schopností Bohu v duchu Kristově 3. Připomínku Ježíšovy oběti zpřítomněné ve svátosti chleba a kalicha 4. Sjednocení s Kristem ve svatém přijímání, jež je vysluhováno způsobem pod obojí. Farský, K.: *Stručné informace o náboženských názorech, úkolech…*, Praha 1929, s. 44-45
[73]Kaňák, M.: *Stručný nárys dějin čs. církve…*, s. 21-22; Kovář, F.: c. d., s. 44-45
[74]Při založení *Ústředí sociální práce* v roce 1934 vynaložila CČS na sociální činnost celkem 201.886 Kč. V roce 1938 již celková částka činila 531.628 Kč. Jonášová, M.: *Vývoj složek sociální práce v CČS v r. 1934-1949*, In: Sociální práce československé církve 1934-1949, Praha 1949, s. 6
[75]*Církev československá v životě národa*, Praha 1946, s. 13-17
[76]Spisar, A.: c. d., s. 270
[77]Dr. Kozák, Čapek a Pertold. Vedle nich i celá řada vlastních učitelů CČS, např. Spisar, Procházka, Hník, Stejskal, Pícha, Lomoz.

získala CČS na Husově fakultě určitý počet profesorských míst a mohla zde být zřízena její samostatná pedagogická sekce.[78]

Ránou pro již etablovanou a stabilizovanou církev, stejně jako pro celé Československo, se stal rok 1938 - uzavření *Mnichovské dohody* a pozdější odštěpení Slovenská v roce 1939. Těmito akty CČS ztratila přibližně ¼ náboženských obcí. Na rok 1940 byl připravován II. řádný sjezd, avšak v důsledku nacistické okupace k němu nedošlo. Následné období protektorátu církev s útlumem přežila se změněným názvem *Církev českomoravská*.[79]

3.4 Organizační a hmotná výstavba církve

Na organizační struktuře nové církve se začíná pracovat téměř v okamžiku rozhodnutí o odchodu z katolické církve. Hned 8. ledna 1920 si kněží zvolili prozatímní vrcholný orgán, kterým se stal dvanáctičlenný výbor, tvořený z poloviny duchovními a z poloviny laiky.[80] Provizorní organizační řád, čítající 32 článků byl vydán 24. ledna 1920 a na jeho základě výbor požádal o státní uznání církve. Zde se projevila politická rovina rozkolu. Vládní elity s uznáním církve otálely, neboť braly ohled na mezinárodní situaci[81], zejména na postoje Vatikánu, s kterým chtěly nastolit standardní vztahy. Současně je nutné reflektovat napjatou atmosféru na řadě míst, kde došlo k pokusům o zabírání katolických kostelů a far. Nicméně, nakonec se církvi 15. září 1920 dostalo od Tusarovy rudo-zelené koalice státního uznání[82] a otevřela se jí cesta k řešení nanejvýš složité ekonomické situace.

Prozatímní výbor ukončil svou činnost na I. valném sjezdu 8. ledna 1921 a místo něj byl zvolen nový centrální orgán *Ústřední rada*. Od sjezdu se také začíná pracovat na církevní ústavě, která je dokončena v červenci 1921, státní schválení se jí dostává v říjnu téhož roku. Dle ústavy se základní územněsprávní jednotkou církve stává náboženská obec, která podléhá diecézi a její vedení, tzv. diecézní rada potom radě ústřední. Do čela každé diecéze si členové církve volí biskupa (právo volit mají jak laici, tak duchovní). Biskupovi západočeské diecéze navíc náleží titul patriarchy, a proto je volen celou církví.

Druhý valný sjezd na konci srpna 1921 podle návrhu ústavy rozhodl o rozdělení CČS na tři diecéze: západočeskou se sídlem v Praze, východočeskou s ústředím v Hradci Králové a

[78]Kubalík, J.: *České křesťanství*, Praha 1947, s. 208
[79]Salajka, M.: *Portrét Církve československé husitské*, Praha 2007, s. 29
[80]Do čela orgánu jmenován K. Farský. Kolem personálního složení výboru panují v literatuře určité nejasnosti, zatímco většina autorů se přiklání k počtu 12 členů, např. Kubalík, J.:, c. d., s. 193. Jiní hovoří o 6 členech (4 duchovních a 2 laicích), např. Pokorný F. (ed.): *Schématismus československé církve*, Praha 1933, s. 39.
[81]Především obavy o vztahy s Francií a Polskem, s nímž byla CŠR navíc ve sporu o Těšínsko.
[82]Uznání se vztahovalo jen na české země. Na území Slovenska a Podkarpatské Rusy byla církev uznána až v r. 1925.

moravsko-slezskou se správním centrem v Olomouci. Později, 8. listopadu 1921 padlo rozhodnutí o ustavení čtvrté slezské (ostravské) diecéze.[83]

I když náboženské obce vznikaly živelně od samého počátku CČS, jejich rozhodnutí postrádala právní platnost, jelikož nejprve musely každá zvlášť projít sítem státní byrokracie, rozhodující o jejich uznání. Diecéze, o jejichž zřízení bylo rozhodnuto již v roce 1921, mohly být formálně ustaveny až z rozhodnutí dostatečného počtu státně schválených náboženských obcí, což celou situaci organizačního rozvoje komplikovalo. Jednotlivé diecéze tedy díky této klauzuli vznikaly až v období od listopadu 1922 do konce roku 1923.[84] Teprve po oficiálním ustavení všech čtyř diecézí mohlo dojít v srpnu 1924 ke svolání I. řádného sněmu, kde došlo ke jmenování prvního patriarchy. Tímto byla de facto dokončena základní organizační struktura CČS, která dále rostla jen, co se týče počtu náboženských obcí[85], hranice a počet diecézí zůstaly do roku 1938 neměnné.

Jeden z nejpalčivějších problémů nové církve spočíval v otázce zajištění bohoslužebných prostor. Po rozhodnutí o odloučení prozatímní výbor vyzval duchovní, aby zůstali na svých místech a dál vykonávali bohoslužby a užívali fary. V několika oblastech, kde přestoupila s knězem také většina věřících, došlo k vyostřeným excesům.[86] Jinde, v místech silnější koncentrace čs. věřících, žádala církev alespoň právo na spoluužívání kostelů. *Český zápas*, ústřední týdeník CČS, komentoval dané počínání slovy: „*sice trochu proti srsti paragrafů, ale je to v souvislosti s pocitem svatého práva a spravedlnosti.*“[87] Mnohem častějším obrázkem se však stal výjev „československých“ bohoslužeb na veřejných prostranstvích, ve školách či sálech.[88]

Východisko z rozjitřené situace dal státní příslib o poskytnutí dotací CČS na stavbu vlastních sakrálních budov. Na základě dotačního plánu se církev zavázala obcím vyplácet poměrně štědré stavební subvence. V polovině 20. let měla „národní“ církev ve výstavbě zhruba 60 sborů. Avšak státní podpora začala záhy za stanovenými přísliby

[83]Růžička, V.: *Organizační vývoj ústředních orgánů církve československé od prvního valného sjezdu do první ústavy*, Náboženská revue, roč. XXIV, č. 2/1953, s. 85-96
[84]Moravská diecéze formálně ustavena 23. 11. 1922, západočeská 15. 4. 1923, východočeská 27. 5. 1923 a ostravská 9. 12. 1923. Pokorný F. (ed.): *Schématismus československé církve*, Praha 1933, s. 40
[85]Před koncem I. republiky měla ČCS 260 státem schválených náboženských obcí. Lomoz, J.: *Organizační vývoj církve československé*, Praha 1934, s. 5-9
[86]Atmosféru dokládá také údajný výrok tehdejšího ministra školství Rudolfa Bechyně, k deputaci církve, kterou vítal slovy: „*To vy jste ta církev, která se chodí do kostela modlit se sekerou v ruce?*“ Marek, P.: *Církevní krize na počátku…*, Brno 2005, s. 257
[87]Český zápas, roč. 4, č.15/1921, s. 7
[88]Kovář, F.: c. d., s. 46-47

pokulhávat[89] a tak byly mnohde jednotlivé obce nuceny sáhnout k výstavbě sborů za cenu vlastního zadlužení. I za obtížné finanční situace, ze které se církev snažila vymanit po celá 30. léta, nadále pokračovala výstavba nových modliteben, jejichž počet roku 1938 činil skoro 150.[90]

3.5 Statistické údaje

Podle sčítání lidu z roku 1921 se rok po založení CČS k církvi hlásilo na území celého Československa 525 142 lidí. Nejpočetnější zastoupení církev vykazovala pochopitelně v Čechách (více než 83 % věřících CČS).[91] Na území Moravy a Slezska připadalo zhruba 16 % a zbytek, tj. necelého 0,5 % příslušníku se k organizaci hlásilo na Slovensku, kde církev až na nepočetné výjimky tvořili přistěhovalí čeští úředníci s rodinami. Věřící církve tedy v roce 1921 tvořili asi 4 % československé populace.

Při druhém sčítání československého lidu v roce 1930 si církev polepšila na 793 176 duší, což činilo přibližně 5,5 % celé populace. Procentní rozložení se mírně posunulo ve prospěch Moravy a Slovenska. Čeští věřící církve v roce 1930 tvořili 78 %, moravští více než 20 % a na Slovensku bydlelo 1,5 % členu CČS.[92]

Krátce před Mnichovem vykazovalo k církvi podle odhadů příslušnost 881 632 lidí.[93] I když se CČS nestala organizací zasahující nejširší vrstvy, dokázala se vypořádat s obtížemi vlastního vývoje a zakotvit své struktury pevně do československého prostředí. Katolická církev si bezpečně uhájila status nejmasovější církve. V roce 1930 se k ní přihlásilo 10 833 423 věřících.[94] CČS svým o mnoho skromnějším číslem dosáhla na pozici druhé nejpočetnější církevní organizace.

---

[89]Např. v roce 1923 církve obdržela 2 000 000 Kč, namísto slíbených 9 000 000. Kaňák, M.: *Stručný nárys dějin čs. církve…*, Praha 1979, s. 18. Celkem v letech 1923-1932 CČS obdržela stavební dotace ve výši 17 500 000 Kč. Marek, P.: *Církevní krize na počátku…*, Brno 2005, s. 260

[90]*Církev československá v životě národa*, Praha 1946, s. 13-17

[91]V Praze se dokonce v roce 1921 k CČS hlásilo o píď více lidí než na Moravě a ve Slezsku dohromady, 85 960 ku 85 855. Doležal, J.: c. d., s. 17, Srb, V.: c. d., s. 19

[92]Procentní rozložení vypočítáno na základě publikace Srb, V.: c. d., s. 19. Statistické údaje o počtech příslušníků byly podrobeny srovnání s oficiálními údaji ze Sčítání lidu 1921, 1930- http://www.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/scitani_v_roce_1921_a_1930

[93]Srb, V.: c. d., s. 47

[94]Sčítání lidu 1930: http://www.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/scitani_v_roce_1930

4. Historie brněnské náboženské obce církve československé 1921-1938

4.1 Počátky brněnské náboženské obce CČS 1920-1925

Bližší informace o „národní“ církvi začínají do brněnských poměrů prorůstat po přednášce Karla Farského, konané počátkem listopadu 1920 v Besedním domě na Husově ulici v Brně. Účastníci sice nenaplnili posluchárnu ani z poloviny, ale Farský předpověděl, *„že již brzy nebudou stěny tohoto sálu stačiti“*.[95] Před přednáškou se k církvi v Brně hlásili pouze dva jedinci a jedna rodina. Bezprostředně po schůzi se dosud neustavená náboženská obec rozrostla o šest rodin a dva samostatně přihlášené.[96]

Historicky první schůze dosavadních členů se konala 2. února 1921 v hostinci *U Kiršu* na Veveří ulici. Za přítomnosti 28, z celkového počtu 56 evidovaných členů byl zvolen laiky tvořený přípravný výbor a dále rozhodnuto o vstupním členském poplatku ve výši 5 Kč. Největší „bolístkou“ zůstávala absence církevního zázemí, což také dokládá zápis ze schůze: „*Největší potíž, kterou může jednotlivec zdolat je sehnat místnosti, která by nám mohla být pronajata za kancelář.*“[97] Přípravný výbor se ještě v únoru přejmenoval na radu starších a započal s propagační činností, kterou v Brně a okolí tvořila řada přednášek, podpořená letákovou a plakátovou kampaní.[98]

Po Farském zamířila 14. února 1921 do Brna také další významná celocírkevní osobnost - Matěj Pavlík, zastánce pravoslavného křídla. Jeho projev v Besedním domě zaznamenal již mnohem větší zájem ze strany veřejnosti i tisku. V průběhu přednášky na téma *Proč nutno odejíti z církve římsko-katolické*, se asi 20 příslušníků lidové strany několikrát pokusilo křikem Pavlíka umlčet. Po opakovaném vyrušování nakonec několik přítomných zasáhlo a rozbrojáře ze sálu vyhostilo.[99]

Poprvé se Brno stalo svědkem „československé“ bohoslužby v neděli 20. února 1921. Mše byla sloužená Antonínem Ševčíkem[100], v tělocvičně žabovřeské měšťanské školy. Avšak mnohem větší bohoslužebnou událost zažilo centrum města 28. srpna 1921, při celebrování mše pod širým nebem na nádvoří Zemského domu na Dominikánském náměstí. Za účasti

[95]Pamětní kniha církve československé v Brně od roku 1921 (dále jen Pamětní kniha), s. 1
[96]Tamtéž, s. 1
[97]Archív CČSH v Brně, (dále jen Archív CČSH), Rada starších-zápisy 1921-1932, Protokol o I. schůzi u Kiršů (2. 2. 1921)
[98]Archív CČSH, Rada starších zápisy 1921-1932, Zápisy ze schůzí rady starších (10., 16., 21. 2. 1921); Archív CČSH, M7 Muzejní sbírka. Propagační leták viz Příloha č. 7.1
[99]Den, 15. 2. 1921, s. 2
[100]V dubnu 1921 byl Ševčík zvolen prvním farářem brněnské náboženské obce.

několika set lidí sloužil generální vikář pro brněnskou oblast Karel Haňávka mši ještě katolickým způsobem, tedy otočen zády k věřícím.[101]

V srpnu 1921 se konečně po zdlouhavém jednání podařilo radě starších získat jak prostory kanceláří, tak stálou bohoslužebnou místnost. Účelům úřadovny sloužily, až do postavení vlastního sboru dvě místnosti pronajaté od města v budově na Dominikánském náměstí. Mše byly od nynějška slouženy v prostorách německého dívčího lycea na Husově ulici. Pro velký zájem se celebrovaly vždy dvě bohoslužby za sebou, o půl deváté a v deset hodin dopoledne. Od října 1923 se pravidelné bohoslužby přesunuly do příjemnějších prostor sálu Besedního domu. Zájem o čs. bohoslužby projevovala také řada obcí v okolí Brna. Duchovní tedy téměř každý týden vyjížděli a sloužili mše i mimo centrum brněnské náboženské obce.[102] S duchovním se na „výpravy" mnohdy vydával i zástup několika desítek „bratří" a „sester". Karel Haňávka vzpomíná, že zvláště bouřlivě proběhla cesta do Střelic, kde se skupině čs. věřících pokusili místní v čele s Msgn. Sedlákem zabránit v propagační činnosti. V Orlové se dokonce přednáška o CČS musela konat za asistence četníků.[103]

Svátkem pro náboženskou obec byla návštěva prezidenta Masaryka 16. a 17. září 1921 v Brně. Impozantního uvítacího průvodu, v jehož čele vlály husitské prapory, se zúčastnilo velké množství příslušníků brněnské CČS.[104] Osobně Masaryka přivítala šestičlenná deputace v čele s Karlem Haňávkou. Po vyslechnutí Haňávky, který si mimo jiné prezidentu posteskl na absenci vlastních prostor, Masaryk odpověděl: „*Poměry z nichž se vaše církev rodí, mám stále na mysli. Vytyčujete velmi krásný program. Jsem přesvědčen o vaší loajálnosti a buďte přesvědčeni, že budu vás dle ústavních práv vždy podporovati.*"[105]

Koncem roku 1921 již náboženská obec v celém Brně čítala 3 250 členů.[106] S růstem příslušníků, přibývalo úměrně i organizačních povinností. Proto rada starších rozhodla o převedení části své agendy na specializované odbory. Významnou činnost konaly především odbory stavební, sociální a kulturní.[107]

---

[101]Foto bohoslužby viz příloha č. 7.2, Haňávka, K.: *Nezapomeňte…,* Přerov 1936, s. 2
[102]Pamětní kniha, s. 4-7, 16
[103]Archív CČSH, K 1-6 Knihovna dokumentační
[104]Moravská orlice, 18. 9. 1921, s. 1-2
[105]Pamětní kniha, s. 5
[106]Do výsledku zahrnuti příslušníci s trvalým bydlištěm v Brně-městě a jeho bezprostředním okolí. Tamtéž, s. 6. Tehdejší náboženská obec (formálně státem neuznaná) zahrnovala území 20 soudních okresů, tedy téměř půl Moravy. Při sčítání lidu v roce 1921 se na tomto území k CČS přihlásilo 6 162 lidí. Nutno však dodat, že hranice obce ve 20. letech procházely neustálou revizí. Kožíšek, A.: *Brno, město a okolí,* Brno 1938, s. 180
[107]Blíže o činnosti odborů viz jednotlivé oddíly.

Státní uznání se brněnské náboženské obci dostává 8. května 1922 výnosem ministra školství a národní osvěty č. 18.281/22. Hranice jejího obvodu zahrnovaly 16 soudních okresů, tj. území téměř celé jihozápadní Moravy.[108]

Počátkem června 1922 do Brna znovu zavítal Matěj Pavlík, nyní již vysvěcený biskup Gorazd. V sále Besedního domu promluvil o směrnicích a orientaci církve československé a poprvé v brněnských končinách udělil „československou" svátost biřmování. V následném období se tříbení názorových proudů uvnitř CČS nevyhnulo ani místní náboženské obci. Z největší pravděpodobností to byla právě Gorazdova druhá návštěva, která namířila brněnské příslušníky církve do pravoslavného tábora. Příklon k ortodoxnímu křídlu naznačuje také monstrózní uvítání nišského biskupa srbské církve Dositeje, 2. září 1922 v Brně. „*Zástupy bratří a sester se k 18. hodině shromáždily před nádražím, aby pozdravily bratra biskupa. Besední dům, kde bratr vladyka večer přednášel, byl hned naplněn. Jakmile vstoupil, neznal jásot konce.*"[109] Dositej svým projevem poukázal na znovu se oživující duchovní jednotu československého a srbského pravoslavného národa. Na zítří sloužil episkop v Besedním domě za účasti několika set věřících bohoslužbu podle pravoslavné liturgie, která u všech zanechala hluboký dojem.[110]

Odpoledne téhož dne proběhla za účasti srbského vladyky I. řádná ustavující valná hromada CČS v Brně. Příslušníci náboženské obce zastoupení v hojném počtu si nové zvolili zástupce do rady starších.[111]

V době vyvrcholení tzv. pravoslavné krize na přelomu let 1923 a 1924 je již zřejmé, že brněnská rada starších i duchovenstvo většinově podporují ortodoxní frakci. Na III. valné schůzi v lednu 1924 se úvodního slova ujímá Karel Haňávka a přednáší na téma, *Jací jsme a jací máme býti*, vysvětluje podmínky vzniku tehdejší věroučné krize a stanoviska jednotlivých stran. Přítomné vyzývá, aby se neoddávali malomyslnosti. Po vyřízení organizačních záležitostí schůze rozhodla o zaslání pozdravných dopisů „bratrům" biskupům Dositejovi a Gorazdovi.[112] Názorně výmluvná je také Haňávkova věta: „*Buď se postavíme na pevný základ všekřesťanský nebo na osobní názory, které povedou k drobení církve.*"[113]

Krizí se zabývala i členská schůze 2. února 1924. Na tradičním místě setkání brněnské náboženské obce v Besedním domě bylo usneseno, aby: 1. „*církev naše zůstala církví křesťanskou*" (zejména v pravoslavném táboře tehdy panoval názor, že Farského pojetí

[108]Pamětní kniha, s. 8, 15
[109]Tamtéž, s. 10-11
[110]Tamtéž, s. 11
[111]Archív CČSH, Rada starších-zápisy 1921-1932, Zápis o I. řádné valné hromadě (3. 9. 1922)
[112]Archív CČSH, Rada starších-zápisy 1921-1932 , Zápis o III. valné hromadě (13. 1. 1924)
[113]Haňávka, K.: *Kterou cestou půjde církev československá?*, Brno 1924, s. 32

náboženství se od křesťanství odklání), 2. „*náš sněm kvůli důkladné přípravě byl odložen až na příští rok*“ (zde se jedná o připravovaný I. řádný sněm CČS), 3. „*časopisecký boj obou směrů byl veden s bratrskou láskou*“ a za 4. aby „*pracovali všichni k uklidnění církevního sporu*“.[114]

Z kraje měsíce dubna 1924 přijíždí do Brna prezentovat své názory také Karel Farský. Po proslovu o problémech a úkolech církve československé se mezi Farských a Haňávkou strhla debata. Haňávka poukazoval na rozdílnost řešení ideové krize v církvi českobratrské a v CČS. Zatímco u českých bratří projevují různí jedinci různé názory, aniž by je vnucovali celé církvi, „*u nás byly osobní názory zaváděny via facti, aniž vyčkáme rozhodnutí sněmu*“ mínil Haňávka, který kritikou nešetřil ani Farského-Kalousův Katechismus. Budoucí patriarcha odpověděl obhajobou své věroučné příručky, avšak s přílišným pochopením se nesetkal.[115]

O čtyři měsíce později vypadala situace zcela opačně. Pravoslavné křídlo rozhodlo 10. srpna 1924 CČS opustit. Následně se v Brně sešlo shromáždění moravské diecéze. Prozatímním správcem diecéze byl, namísto Gorazda, zvolen Rostislav Stejskal.[116] Přijeli také patriarcha Farský a východočeský biskup Procházka. Jednání vedlo k dohodě a definitivnímu opuštění pravoslavných pozic jak v brněnské obci, tak v celé moravské diecézi. Zúčastnění schválili program věroučného a liturgického rázu podle návrhu Karla Farského a proklamovali vůli hájit jednou církve československé.[117]

V říjnu přijel Farský přednášet do Brna znovu, tentokrát však již vládla přátelská atmosféra a patriarchovi se dostalo od „bratří“ a „sester“ srdečného uvítání. Koncem roku 1924 vykazovala brněnská matrika CČS pouze 392 členů (z 15 323), kteří si kvůli změně ideové orientace zvolili raději pravoslavné vyznání. Spolu s nimi odešel i farář Antonín Ševčík, jehož v roce 1925 nahradil Karel Červený.[118] Mizivou přestupovou vlnu lze z největší pravděpodobností připsat na vrub velké brněnské autoritě vikáři Karlu Haňávkovi, který i přes dřívější hlasitou podporu ortodoxního křídla v CČS setrval.

Během roku 1925 dochází k ideovému zklidnění a postupnému etablování nově zavedených liturgických praktik. Obvod zatím ještě dosti rozsáhlé brněnské náboženské obce se postupně zmenšuje, když jsou během roků 1925 a 1926 vyfařeny Královo Pole, Židenice,

[114]Pamětní kniha, s. 19-20
[115]Tamtéž, s. 20
[116]Později, 22. 3. 1925 zvolen za regulérního biskupa.
[117]Archív CČSH, Rada starších-zápisy 1921-1932, Zápis o schůzi mimořádné valné hromady (14. 9. 1924); Pamětní kniha, s. 24
[118]Archív CČSH, Rada starších-zápisy 1921-1932, Zápis o schůzi mimořádné valné hromady (14. 9. 1924); Pamětní kniha, s. 27, 30

Husovice, Žabovřesky, Tuřany, Kuřimsko a Vyškovsko.[119] Doba uklidnění však netrvá dlouho, neboť v roce 1926 nastává v obci doba vleklých sporů.

4.2 Období vnitřních sporů 1926-1929

V roce 1926 začínají brněnskou náboženskou obec CČS sužovat poměrně dlouhé a úporné rozepře. Zpočátku se spory vedly o osobu tajemníka rady starších Františka Dědíčka, kterému do funkce pomohl tehdejší předseda rady Cyril Karas. Církevní funkcionáři se rozdělili na dva tábory. První skupinu podporující Dědíčkovo setrvání ve funkci tvořili členové rady starších. Druhou stranu sporu volající po jeho odvolání vytvářeli duchovní obce v čele s farářem Karlem Červeným. Duchovní poukazovali na tajemníkovo neúměrně velké finanční ohodnocení, které je navíc vzhledem k vykonané práci dosti neopodstatněné. Rada naopak argumentovala příliš rozsáhlým obvodem náboženské obce, s tím související administrativní zátěží a tedy i nutností zaměstnávat odpovědného úředníka.[120]

Za snahou faráře propustit Dědíčka se pravděpodobně skrývaly i osobní antipatie mezi oběma činovníky.[121] Na stížnost proti tajemníkovi podanou duchovními v lednu 1927, zareagovala rada starších žádostí na diecézi o zavedení disciplinárního řízení s farářem Červeným pro zanedbání povinností.[122] Spor se zákonitě přenesl i na únorovou valnou hromadu. Červený zde uvedl, že rada starších chtěla kvůli úsporám raději propustit pomocného duchovního Ladislava Bohuslava, kdežto tajemníka se vzdát neníní. Toto nařčení předseda rady Karas rezolutně odmítl. Řečnický střet mezi shromážděnými způsobil neklid a schůze proto musela být odročena. Shromáždění se znovu sešlo 27. března 1927 a hlasováním rozhodlo o zrušení tajemnického postu. Navíc se rada starších jako celek nevyhnula nařčení z nepoctivého jednání.[123]

Střet mezi duchovními a radou vyvrcholil na další valné hromadě 24. dubna 1927, kde proti sobě stanuly dvě kandidátky usilující o ovládnutí správního orgánu náboženské obce. První kandidátka byla navržena duchovními, druhá stávající radou. Poměrem 355 ku 187 hlasům zvítězila listina navržená duchovenstvem.[124] Novým předsedou rady starších se stal generální vikář pro brněnskou oblast Karel Haňávka.

---

[119]Shrnutí o změnách hranic brněnské náboženské obce podává oddíl *4.4 Vývoj hranic a počtu členů 1921-1938*. Pamětní kniha, s. 36; Salajka, M.: *Proces ustavování a duchovní správy náboženských obcí Církve československé husitské*, Praha 2003, s. 12-15

[120]Archív CČSH, Rada starších-zápisy 1921-1932, Zápisy rady starších (10. 11, 7. 1 1926); Pamětní kniha, s. 44

[121]Což naznačuje i zápis v „kronice“. Pamětní kniha, s. 44

[122]Archív CČSH, Rada starších-zápisy 1921-1932, Zápisy rady starších (7. 1, 19. 2 1927)

[123]Archív CČSH, Rada starších-zápisy 1921-1932, Zápisy o schůzi valných hromad (20. 2., 27. 3. 1927)

[124]Archív CČSH, Rada starších-zápisy 1921-1932, Zápis o schůzi valné hromady (24. 4. 1927)

Napjatá atmosféra valných schůzí neunikla ani brněnskému tisku. Vodou na mlýn se rozepře staly pro redakci lidoveckých novin *Den*. Deník informuje o shromáždění z 27. března 1927: „*Za tuto schůzi stydí se slušní příslušníci CČS a asi 30 lidí opustilo sál. Venku si roztrpčeně sdělovali své dojmy a netajili se, že se stydí za poměry, do jakých se dostali. Kde není víry, není ani lásky, za to revoluční duch.*“[125]

Kýžené zklidnění v obci ani po vítězství duchovních nad laiky nenastává. Haňávka vyvíjí snahu o usmíření s členy staré rady, neboť je nutná jejich kooperace ve věci stavby *Husova sboru*. Bývalí vrcholní činovnici obce si kladou podmínku, aby se farář vzdal svého postu. Červený situaci velmi rychle pochopil a nakonec brněnskou CČS v srpnu 1927 opustil. Do uprázdněného úřadu nastoupil František Sedláček. Avšak ani odchod faráře Červeného nevnesl mezi stávající a bývalou radu smír.[126]

Příčinnou druhého kola „potyček“ se stala plánovaná výstavba nového sboru. Zatímco současná rada podporovala výstavbu skromnější varianty podle stavitele Uherky a argumentovala nedostatkem financí, bývalý předseda Karas se zasazoval o realizaci reprezentativního plánu architekta Jana Víška, jehož návrh již v předchozím výběrovém řízení zvítězil a stará rada se zavázala zahájit s ním přípravná jednání. Uherkův návrh se navíc regulérního výběrového řízení vůbec neúčastnil a byl dodán až dodatečně. Kvůli přetrvávajícím sporům se rozhodl odstoupit z čela rady Karel Haňávka, kterého vystřídal Bohumil Hadáček.[127]

Víšek se s počínáním stávající rady nehodlal smířit a s pomocí organizace architektů se domáhal svého práva. Spor se nakonec dostal až k regulační komisi brněnské městské rady, jež se vyslovila ve prospěch návrhu architekta Víška, s dodatkem, že Uherkův náčrt by bylo možné připustit někde na periferii, nikoli ve středu města.[128]

Nevraživost mezi bývalými a současnými funkcionáři byla natolik široce známá, že se do Brna rozhodl v lednu 1928 vypravit čerstvě zvolený patriarcha Gustav Procházka, aby situaci uklidnil. Jeho návštěva však způsobila pravý opak, když stará rada vyslala k patriarchovi deputaci se stížností na generálního vikáře Haňávku. Po vyslechnutí stížnosti se Procházka na vikáře obrátil a pravděpodobně v žertu pravil: „*Tak Ty jsi demagog a kněz*

[125]Den, 31. 3. 1927, s. 3
[126]Archív CČSH, Rada starších-zápisy 1921-1932, Zápis rady starších (24. 8. 1927); Pamětní kniha, s. 51
[127]Archív CČSH, Rada starších-zápisy 1921-1932, Zápisy rady starších (21. 6, 4.7, 8. 8. 1927), Zápis o schůzi valné hromady (4. 12. 1927)
[128]Obec již v té době měla zakoupený pozemek na Botanické ulici. Blíže se stavbě sboru věnuje oddíl *4.3 Stavba Husova sboru*. Archív CČSH, Rada starších-zápisy 1921-1932, Zápis rady starších (18. 1. 1927)

despota!?“[129] Výrok nejvyšší brněnskou duchovní autoritu CČS těžce zasáhl a již tak dosti napjaté poměry v náboženské obci vyostřil na nejvyšší možnou míru.

Nyní do propletence pokřivených vztahů vstupuje farář Sedláček, který v zájmu stavby sboru navrhuje vytvoření smíšeného orgánu, kde by zasedli jak zástupci současné rady, tak funkcionáři bývalí. Skutečně následně dochází k prolomení ledů a na valné hromadě v únoru 1928 je do rady kooptováno několik příslušníků opozice. Pár dní vypadalo vše nadějně, avšak situace se zkomplikovala, když se Haňávka trvající na omluvě za způsobenou křivdu rozhodl dát ruce od projektu pryč a se svými příznivci vytvořil opozici, kritizující rozhodnutí postavit sbor podle návrhu architekta Víška. Opět se tedy vytvořily dva tábory: farář s radou proti generálnímu vikáři a jeho příznivcům. Rozklíženost celé obce se projevila i v malé ochotě věřících podílet se na financování stavby. Příznivci Haňávkovy linie dokonce rušili již přislíbené půjčky.[130]

Celý spor gradoval na valné hromadě v únoru 1929 obviněním faráře, že chce zbavit Jiřího Kocana místa pomocného duchovního a katechety. Pranýřování neunikla ani rada starších. Za schůzového předsednictví Karla Haňávky vášně v sále přerostly únosnou mez a dohlížející vládní komisař byl nucen přikročit k rozpuštění celého shromáždění.[131]

V radě se postupem času začaly tříbit názory, že stavbu bez smíru v obci nebude možné dokončit. Započalo tedy vyjednávání s opozicí. Obligátní usmiřující podmínku ze strany Haňávkových stoupenců tvořil požadavek na odstoupení stávajícího faráře. Sedláček proti tomuto neprotestoval a v srpnu 1929 dobrovolně odešel na své dřívější působiště do Drahotuš. Spolu s ním, rezignoval i předseda rady starších Hadáček. Na mimořádné valné hromadě 18. srpna 1929 Sedláčka ve funkci faráře nahradil Karel Haňávka. Tímto aktem dochází v brněnské náboženské obci po několikaletém hašteření k definitivnímu smíru a nastává období konsolidace.[132]

Je zajímavé povšimnout si, že všichni tři dosavadní vrchní duchovní byli nuceni odejít za více či méně napjatých podmínek. První farář Antonín Ševčík v závěru pravoslavné krize přestoupil k ortodoxii a Červený se Sedláčkem v dobré víře prospět obci v nesnázích raději úřad po dohodě složili dobrovolně.

[129]Pamětní kniha, s. 53
[130]Archív CČSH, Rada starších-zápisy 1921-1932, Zápis rady starších (9. 2. 1928); Pamětní kniha, s. 53-54
[131]Archív CČSH, Rada starších-zápisy 1921-1932, Zápis o schůzi valné hromady (24. 2. 1929)
[132]Archív CČSH, Rada starších-zápisy 1921-1932, Zápis o schůzi mimořádné valné hromady (18. 8. 1929); Pamětní kniha, s. 60-62

Neklidná léta se projevila i na vyšší míře výstupů a prudké redukci nově přistoupených. V roce 1929, kdy napětí kulminovalo, vystoupilo z brněnské CČS 404 lidí a vstoupilo pouze 164, poprvé od svého počátku se tak obec dostala do „červených čísel“.[133]

V druhé polovině 20. let pokračuje i nadále trend vyfařování z obvodu brněnské CČS. Od roku 1926 do roku 1930 jsou samostatné obce zřízeny ve Znojmě, Střelicích, Slavkově, Blansku, Žďáře nad Sázavou, Hrušovanech, Ivanovicích na H. a Husovicích.[134]

4.3 Stavba Husova sboru

O stavbě vlastního stánku začala brněnská náboženská obec seriózně uvažovat hned v prvních měsících své existence. K tomu účelu byl již v roce 1922 zřízen stavební odbor. Než však došlo k definitivnímu rozhodnutí o zakoupení pozemku v ulici U botanické zahrady (dnešní ulice Botanická), navrhoval odbor poměrně slušnou řadu možných variant počínaje zakoupením Sokolského domu na Nové ulici, přes snahu získat několik nemovitostí v okolí centra, až po dlouhodobý pronájem Reduty na Zelném trhu. Nakonec v roce 1925 obec koupila dům na Sirotčí ulici (dnešní Grohova) i s přilehlou zahradou, která se zamýšlela využít jako pozemek pro stavbu Husova sboru. Vedle návrhu postavit skromnější sbor na pozemku u domu na Sirotčí se záhy rýsuje plán o mnoho smělejší, totiž postavit sbor i s kancelářskými a přednáškovými prostory, s bytem pro duchovního a veškerým zázemím, potřebným pro chod náboženské obce.[135]

Po delším vyjednávání s městem konečně obec v lednu 1927 zakoupila pozemek v ulici U botanické zahrady o výměře 1 383m2 za 55 320 Kč. Zároveň bylo rozhodnuto o prodeji domu na Sirotčí za 320 725 Kč.[136] V únoru 1927 potom rada starších vypisuje architektonickou soutěž na ideální návrhy budoucí sakrální stavby. Lákadlem se stala nabízená odměna, která vítězi přiřkla 9 000 Kč, a pro ohodnocení ostatních návrhů bylo připraveno dalších 15 000 Kč. Celkem se soutěže zúčastnilo 21 návrhů, které hodnotila komise složená ze čtyř architektů, z ředitele městského stavebního úřadu a jednoho zástupce rady starších. Po zhodnocení všech nabídek se porota usnesla udělit první cenu návrhu Jana Víška a zahájila s ním přípravná jednání.[137]

---

[133]Ve výsledku zahrnuti pouze vystoupivší a přistoupivší, nikoli narození, přistěhovaní, odstěhovaní apodob. Pro srovnání např. v roce 1926 přistoupilo 2083 a vystoupilo 219. Pamětní kniha, s. 44, 57

[134] Salajka, M.: *Proces ustavování a duchovní správy…*, Praha 2003, s. 12-14

[135]Pamětní kniha, s. 70- 72

[136]Dům byl v roce 1925 koupen za 340 000 Kč. Archív CČSH, Rada starších-zápisy 1921-1932, Zápis o schůzi valné hromady (20. 2. 1927)

[137]Archív CČSH, M3 Muzejní sbírka

I když, v této době obci sužovala dusná atmosféra kvůli vnitřním rozbrojům, přesto činovníci 12. června 1927 uspořádali u příležitosti kladení základního kamene sboru mohutnou slavnost. Radovánky však záhy vystřídal smutek, když v odpoledních hodinách dorazila zpráva o úmrtí prvního patriarchy a zakladatele církve Karla Farského.[138]

Po období intenzivních příprav nastává téměř roční přestávka z důvodů rozepří, neboť nová rada starších vyvíjí snahu prosadit skromnější návrh stavitele Uherky, kdežto rada bývalá trvá na stavbě podle projektu Jana Víška. Spor je rozhodnut ve prospěch původního plánu až zásahem městské rady na jaře 1928. Po vypsání výběrového řízení na stavební firmu je realizace přidělena Stanislavu Nedělovi. Den zahajovacího výkopu proběhl za účasti funkcionářů náboženské obce 11. listopadu 1928.[139]

Slibně započatá práce však musela být záhy přerušena. Prvním důvodem byla třeskutá zima, tím dalším komplikace v podobě stížnosti na stavbu k zemské správě politické v Brně, kterou podal majitel protějšího činžovního domu Hubert Svoboda. Stavební úřad na tento popud zakázal ve stavbě pokračovat. V březnu 1929 se na pokyn rady starších i přes zákaz na staveništi začalo pracovat znovu, což vedlo k situaci, kdy na stavitele bylo naléháno ze strany města, aby stavbu ihned přerušil a rada starších naopak stavbu urgovala. Práce se na čas zastavily až pod pohrůžkou policejního zásahu. Při nakonec rozhodl 2. dubna 1929 zemský úřad v Brně ve prospěch náboženské obce a stavba rychlým tempem spěla k dokončení.[140]

Přestože byl projekt Jana Výška stavebně náročnou záležitostí, uskutečnila se jeho realizace ve velmi krátkém čase. Již 30. srpna 1929 se konala kolaudace. Slavnostní otevření za účasti patriarchy Procházky, biskupů Stejskala, Stibora a několika set členů CČS z celé republiky proběhlo 28. října 1929.[141] Celkové náklady na stavbu se vyšplhaly na 1 894 228 Kč.[142]

Vybudováním vlastního sboru nastává pro brněnskou náboženskou obec další etapa jejího vývoje. Sakrální stavba sloužila nejen jako bohoslužebný prostor, ale také poskytovala útočiště kancelářským místnostem, konaly se zde rozličné kulturní akce a v neposlední řadě

[138]Foto slavnosti kladení základního kamene viz Příloha č. 7.3, Pamětní kniha, s. 47
[139]Pamětní kniha, s. 76
[140]Archív CČSH, Přípravný výbor
[141]Dobové foto Husova sboru viz Příloha č. 7.4, Pamětní kniha, s. 67-68
[142]Sbor byl financován především z půjček (1 500 tis.), subvence od ústřední rady činila pouze 177 tis., namísto slíbených 600 tis. Díky rozhádanosti vedení se podařilo od příslušníků náboženské obce vybrat jen přibližně 1/10 z očekávaných 250 tis. Oproti tomu byly i případy, kdy např. jeden „bratr“, který měl našetřeny peníze na vlastní dům, celý obnos raději zapůjčil na stavbu sboru. Záslužný čin prokázali v krušné době také členové rady starších a stavebního výboru, když si vzali směnečnou půjčku, za kterou ručili svými osobními majetky. *25 let náboženské obce církve československé v Brně*, Brno 1948, s. 6; Pamětní kniha, s. 54, 78

návrh pamatoval i na byt pro faráře. Ve 30. letech se ovšem projevila také odvrácená strana nákladného projektu.

4.4 Úsilí o dosažení hospodářské rovnováhy 1930-1938

Léta 1930 až 1938 můžeme z hlediska vnitřního vývoje náboženské obce označit za dobu konsolidace, avšak nikoli konsolidace zcela bezproblémové. Hlavní potíž, kterou muselo vedení obce řešit, spočívala v platebních závazcích. Celkem rada starších v roce 1930 evidovala dluhy v hodnotě 1 900 000 Kč, z čehož byla valná většina pořízena právě kvůli stavbě sboru.[143] V prvních letech nového desetiletí však hospodářský strašák ještě podřimoval a hodnostáři obce se mohli hřát na výsluní odvedené práce.

Pro rok 1930 tvořila hlavní náplň činovníků CČS v Brně propagační činnost zaměřená k získání co největšího počtu nových členů, ještě před druhým sčítáním lidu. Nejintenzivnější snahu vyvinulo vedení brněnské obce v listopadu, tedy měsíc před plánovaným cenzem. Za 30 dní bylo uspořádáno 22 přednášek, které nesly své ovoce v podobě 1141 nově přihlášených. Celkem při sčítání lidu v r. 1930 deklarovalo svou příslušnost k CČS na území Brna 20 509 lidí, přičemž v obvodu náležejícím brněnské náboženské obci žila přibližně polovina z nich.[144]

Rok 1931 provázely z hlediska obce dvě stěžejní události. První z nich se stala oslava 10letého jubilea církve československé v Brně. Dvoudenní oslavy konané 20-21. června byly prodchnuty řadou kulturních vystoupení a slavnostní bohoslužbou, kterou celebroval moravský biskup Rostislav Stejskal. Pýchu obce Husův sbor nechala rada vyzdobit několika státními vlajkami. Tečku za celou slavností učinila jubilejní valná hromada, jíž zakončil Stejskalův emotivní projev apelující na soudržnost v církvi.[145]

Druhou masovou záležitost představovala 20. září 1931 velkolepá celocírkevní manifestace v Brně. Akce započala za účasti všech vrcholných hodnostářů CČS průvodem přibližně 6 000 lidí[146], směřujících na Zelný trh, kde se shromáždění proměnilo v „tábor lidu“. Někteří řečníci poukazovali na nekorektní jednání ze strany státu ve věci přislíbených stavebních subvencí, jiní si stěžovali na neochotu vlády podílet se na financování čs. vysoké školy bohoslovné. Ať tak či onak, toho dne se v Brně dle slov přítomných manifestovalo za spravedlivé požadavky.[147]

---

[143]Pamětní kniha, s. 78
[144]Tamtéž, s. 83; Srb, V.: c. d., s. 28
[145]Pamětní kniha, s. 90
[146]Lidovecké brněnské noviny *Den* hovořili nanejvýš o 3000 zúčastněných. Den, 22. 9. 1931, s. 2
[147]Pamětní kniha, s. 98-99

V červenci 1932 zažily prostory sokolského stadionu další shromáždění členů CČS nebývalých rozměrů. Tentokrát se akce zúčastnilo na 5000 osob, aby v předvečer svátku Mistra Jana Husa uctilo jeho památku. Podobné podniky pořádala CČS v Brně již od r. 1922, avšak tentokrát byla událost výjimečná tím, že se na jejím provedení podílelo všech 6 dosavadních náboženských obcí CČS v Brně.[148] Společný orgán nazvaný *Výbor rad starších ve Velkém Brně* zorganizoval oslavy oproti minulým létům v neobyčejně velkém měřítku. Monstrózní několikatisícový průvod se vydal od Zelného trhu na stadion, kde starosta města Karel Tomeš pronesl oslavnou řeč. Následně se konaly bohoslužby sloužené biskupem Stejskalem za asistence pěti duchovních. Celá událost měla značný vliv na bližší semknutí brněnských náboženských obcí, společný orgán se stal de facto stálou institucí.[149]

Koncem roku 1932 odstupuje ze zdravotních důvodů dosavadní farář Karel Haňávka. V říjnu je proto vyhlášen konkurz na nového duchovního správce brněnské náboženské obce. Přihlašuje se pouze jediný kandidát, František Hrazdil, dosavadní farář ve Vítkovicích, jehož kandidaturu 27. listopadu 1932 jednomyslně schvalují účastníci valné hromady. Zdravotně nalomeného Haňávku střídá v čele duchovní správy energický čtyřicátník.[150]

S rokem 1933 začínají na dveře Husova sboru povážlivě klepat vysoké platební závazky, kterým se náboženská obec vystavila právě finančně nákladnou stavbou svého stánku. V neposlední řadě v Československu kulminuje také hospodářská krize, která neutěšený finanční stav obce dále prohlubuje.[151] Celonárodní ekonomická situace je natolik vážná, že si příslušníci CČS v Brně dokonce zřizují tzv. *Úsporný kroužek*, v němž si poskytují rady, jak za daných podmínek co nejlépe hospodařit.[152]

Začátkem roku 1934 rada nutně potřebovala získat prostředky na dlužnou anuitu. Splátka činila minimálně 65 000 Kč ročně, což při celkových příjmech lehce přesahujících 200 000 představovalo značnou sumu. Na valné schůzi 25. února 1934 se proto strhla debata o návrhu rady na 100% zvýšení náboženské daně, která byla od roku 1930 podle věku a výdělečného stavu stanovena v rozmezí od 2 do 24 Kč ročně.[153] Někteří upozorňovali na možné nebezpečí-neochotu členstva takto vysokou daň v těžkých časech odvádět a

[148]Konkrétně šlo o náboženské obce: Brno, Královo-Pole, Husovice, Tuřany, Žabovřesky a Židenice. Více informací o těchto obcích (mimo Brna) viz oddíl *4.6 Přehled náboženských obcí CČS ustavených v Brně do roku 1938*.
[149]Foto oslav viz Příloha č.7.5a, 7.5b; Tamtéž, s. 110
[150]Archív CČSH, Rada starších-zápisy 1921-1932, Zápis o schůzi valné hromady (27. 11. 1932); Pamětní kniha, s. 116
[151]Archív CČSH, Rada starších-zápisy 1921-1932, Zápis o schůzi valné hromady (26. 3. 1933)
[152]Pamětní kniha, s. 135
[153]Plnoletí, samostatně výděleční členové platili 24 Kč, ženy v domácnosti 12 Kč, mladí nad 16 6Kč a děti mladší 16 let 2 Kč. Pamětní kniha, s. 82

prorokovali, že opatření přinese více škody něž-li užitku. Přítomní však nakonec vyslyšeli naléhavé hlasy správního orgánu a zvýšení daně odsouhlasili.[154]

O rok později neutěšený finanční stav obce kulminoval. Nedoplatky na náboženské dani vzrostly od roku 1929 z 90 000 na bezmála 315 000 Kč. Následkem meziročního navýšení poplatků navíc poklesl počet přispívajících členů z 3000 na 1900. Zcela pochopitelně se proto začaly ozývat hlasy na opětovné navrácení daňové hladiny k původním hodnotám nebo alespoň na její částečné snížení. Rada starších hájila i nadále současnou sazbu. K hlasování o obou návrzích došlo na valné hromadě 24. února 1935. K údivu některých „bratří" přítomní podpořili stávající daňový výměr. Načež vystoupil se svým projevem farář Hrazdil a přítomné vyzval, aby do příštího volebního období již nevolili současného předsedu rady starších Václava Bureše. Za Bureše se postavil jeho soukmenovec z rady Baštář, ale většina v sále mu nedopřála obhajobu dokončit. Za takto vypjaté situace bylo přikročeno k volbám, po nichž Bureš valnou hromadu ukončil.

K oznámení výsledků voleb se schůze sešla znovu 3. března 1935. Po zpochybnění korektnosti celé volby však předsedající Bureš odmítl výsledky zveřejnit. Proti hlasování se ohradili také ostatní členové dosavadní rady a 9 z nich odvolalo svou kandidaturu. Vyhlášením nových voleb se schůze přes hlasité protesty vůbec nezabývala. Namísto toho Bureš prohlásil, že na zítří požádá diecézní radu o převzetí moci nad náboženskou obcí.[155]

A skutečně hned 4. března 1935 přichází z pověření diecézní rady správní komisař Rudolf Drozd, aby situaci v obci uklidnil. Za přispění faráře Hrazdila se do konce června podařilo podmínky v obci částečně konsolidovat, zejména díky anonymnímu přispěvateli, který pomohl splatit část pohledávky u Hypoteční banky. Červnová schůze mohla proto již za klidné atmosféry přikročit k volbě nového správního orgánu, jehož předsedou se stal dosavadní komisař Drozd. Život v obci se navrátil do starých kolejí.[156]

V říjnu 1935 zasáhla členy brněnské CČS zpráva o nečekaném úmrtí faráře Františka Hrazdila. Ve funkci ho nahradil pomocný brněnský duchovní Barnabáš Novák.[157]

S novou radou přichází od druhé poloviny roku 1935 do konce roku 1936 finanční stabilizace. Příjmy se postupně ustálily na 250 000 Kč ročně. Obec nyní byla schopna plně dostát svým peněžním závazkům a navíc splácet i opožděné anuity minulých let. K urovnání poměrů svou troškou přispěla darem 25 000 Kč také Ústřední rada CČS. K jistému posunu došlo i v případě náboženské daně, jejíž strop sice zůstal na 48 Kč, avšak plátce (muž) mohl

[154]Archív CČSH, Rada starších-zápisy 1921-1932, Zápis o schůzi valné hromady (25. 2. 1934)
[155]Archív CČSH, Rada starších-zápisy 1921-1932, Zápis o schůzi valné hromady (24. 2, 3. 3. 1935)
[156]Pamětní kniha, s. 145
[157]Tamtéž, s. 151

zaplatit i sumu poloviční. Ženy potom odváděly 12 až 24 Kč. Minimální sazba činila pro děti mladší 16 let 3 Kč.[158]

Smutnou událostí roku 1937 se pro náboženskou obec potažmo pro celý národ stala smrt T. G. Masaryka. První vzpomínkové bohoslužby v Husově sboru sloužil Richard Dexter, představitel unitářské církve z Bostnu.[159] Druhé potom duchovní Jan Vinklárek, při jehož dojemných slovech „*mnohé oko zaslzelo*“.[160] V den pohřbu prezidenta osvoboditele 21. září 1937 bylo ve sboru na Masaryka vzpomenuto také smuteční tryznou za účasti mnoha členů CČS, zástupců veřejných úřadů a armády.[161]

S rokem 1938 již můžeme stav v obci označit za plně konsolidovaný a hospodářský ustálený. Celkový dluh klesl z 1 900 000 na 1 350 000 Kč, příjmy převýšily 262 000 Kč. Avšak v měřítku celostátních souvislostí vypadala slibně se vyvíjející situace v brněnské CČS poněkud malicherně. Na obzoru se objevila vážná hrozba ze strany Německé říše, což si velmi dobře uvědomovala také rada starších. Z jejího popudu se proto v Besedním domě uspořádala manifestace za mravní brannost národa. K tomu účelu nechal Výbor rad starších ve Velkém Brně vytisknout několik set letáků s úderným heslem: „*V husitském duchu jsme si svobodu dobyli, v husitském duchu ji musíme hájiti!*“[162]

Mnichov a okupace utlumily veřejný život celé CČS. Nejinak tomu bylo i v případě brněnské náboženské obce. Přirozeně se nekonaly žádné manifestace, průvody či masové bohoslužby. Jedinou významnou starost okupačních let i nadále představovala snaha o oddlužení. Nutno dodat, že snaha více než úspěšná, neboť s rokem 1944 se obec za přispění svých členů a ústřední rady zcela se zbývajícím dluhem rozloučila.[163]

4.5 Sociální, kulturní a pedagogická činnost

Život náboženské obce CČS v Brně nespočíval jen v uskutečňování valných schůzí, pořádání oslav, manifestací, přednášek či bohoslužeb. Od počátku zde byla patrná snaha o celkové zkvalitnění života příslušníků pomocí sociálně prospěšných a kulturních aktivit. Další výraznou činností se stala péče o výuku náboženství.

Předpoklad zřízení sociálně nápomocných prací se objevuje již v samých počátcích brněnské CČS. V čin se myšlenka proměňuje v roce 1924, kdy je založen *Chudinský odbor*. Ve 20. letech ještě odbor nemá vypracovaný systematický, dlouhodobý program a prospěšné

[158]Pamětní kniha, s. 162-163
[159]Členkou unitářské církve byla i choť zesnulého prezidenta Charlotta.
[160]Pamětní kniha, s. 185
[161]Tamtéž, s. 185
[162]Archív CČSH, Knihovna dokumentační K7a
[163]Pamětní kniha, s. 197-240

práce spočívají spíše v jednorázových projektech. Lidem v hmotné nouzi poskytuje především pomoc v podobě ošacení, další cílovou skupinu tvoří nemocní.[164]

Na počátku 30. letech přichází pro odbor nová výzva v podobě doléhající hospodářské krize. Z Chudinského oboru se v roce 1931 konstituuje *Sdružení sociální práce*. Nastává celková systematizace programu a vytyčení dlouhodobých projektů. Rostou řady pracovnic, kterých Sdružení v roce 1931 čítá již 40, ale také počty potřebných. I nadále pokračuje program ošacování, novinku představuje peněžitá podpora několika rodinám a poskytování obědů nejchudším dětem. Každoročně je o vánocích pořádána koleda pro děti a chudé v nemocnicích. V těžkých létech hospodářské krize Sdružení za řadu nezaměstnaných rodin zaplatilo nájemné či před zimou vyplatilo peřiny ze zastavárny. Od roku 1931 začala pod patronátem brněnské CČS fungovat také dětská prázdninová kolonie v Rapotíně u Šumperka.

Výlohy na sociální činnost si *Chudinský odbor* a poté *Sdružení sociální práce* hradili po celou dobu své existence sami. Prostředky získávali pořádáním dobročinných bazarů, loutkových divadel, tematických čajových „dýchánků“ s programem a mnoha jinými způsoby. [165]

O kulturní vyžití se v meziválečné éře brněnské náboženské obce dělily především dvě uskupení-*Pěvecký sbor CČS v Brně* a divadelní spolek *Slavoj*. Pěvecké těleso bylo založeno nedlouho po výzvě Karla Farského, který volal po zřizování chrámových pěveckých sborů. První nadšení zpěváci se začali formovat ke konci roku 1921. Doba rozvoje a profesionalizace však nastává až počátkem roku 1923 s příchodem dirigenta Josefa Tomaštíka. V následných letech se sbor účastnil nejen bohoslužeb, svatebních či smutečních obřadů, ale také všech místních slavností CČS a především se jeho repertoár neomezoval jen na duchovní písně. Pod Tomaštíkovým vedením pěvci nacvičovali i písně ryze světského charakteru, mnohdy i moderní skladby. Ve 30. letech dokonce sbor pořádal celou řadu samostatných duchovních koncertů a pravidelné pěvecké relace v rozhlase. Ze skromného seskupení se do roku 1938 stalo těleso s více než 70 členy a širokým uměleckým záběrem.[166]

Vedle hudebních aktivit, brzy došlo i na činnost dramatickou. Zpočátku se rada starších o divadelní potřeby příslušníků starala tím, že v Mahenově divadle zakupovala jednotlivá představení. Zakrátko se tento postup stal finančně neúnosný a tak v roce 1924 došlo k založení dramatického pododboru jako součásti odboru pěveckého. Začala doba představení, nacvičovaných ve vlastní režii brněnských příslušníků CČS. O dva roky později

[164]Archív CČSH, K7a Knihovna dokumentační
[165]Pamětní kniha, s. 107-108, 123, 134
[166]Opršál, O.: *Z historie pěveckého sboru*, In: Jubilejní sborník 25. výročí založení Pěveckého sboru CČS v Brně, s. 19-21

nastává definitivní osamostatnění dramatické tvorby a vzniká samostatný vzdělávací a zábavní spolek *Slavoj*. Dramatická činnost se rozvíjí zejména po získání stálého zázemí Husova sboru. Ve 30. letech dobrovolníci sehrávají v průměru 20 představení ročně a *Slavoj* se může pyšnit dalším úspěchem-vybudováním beletristické knihovny o několika stech svazcích.[167]

Význačné místo v prvorepublikových aktivitách brněnské náboženské obce zaujímá také pedagogická činnost. Snaha o náboženské podchycení žactva je přítomná od samého počátku formování CČS v Brně. V letech 1921-1923 zastávalo výuku pro nedostatek kvalifikovaných katechetů vedle dvou, později tří duchovních také několik laiků. Počátkem školního roku 1923 povoluje zemská školní rada na třech brněnských obecných školách zřízení katechetských postů CČS. Ustavením těchto míst byli laičtí pomocníci zbaveni svých pedagogických povinností. Práce učitelů náboženství se stala prací na plný úvazek. V roce 1926 již v Brně učilo náboženství pod záštitou CČS 6 katechetů v 7 školách a do několika dalších škol v okolí Brna dojížděli ještě duchovní. Celkový počet žáků v roce 1926 činí téměř 2000. Do roku 1930 se postupně počet učitelských míst navýšil na 9 a CČS pronikla i na brněnské střední školy. Nejvyššího počtu vyučovaných žáků (3016) bylo dosaženo ve školním roce 1935/36. Od toho roku zejména díky změnám v demografickém složení obyvatelstva žáků pozvolně ubývalo.[168]

4.6 Vývoj hranic a počtu členů 1921-1938

I když předešlý výklad již obsahuje určitý nástin vývoje obvodu obce a počtu jejích příslušníků, pro lepší orientaci jsou nyní uvedeny tyto údaje v souhrnné podobě.

Státního uznání se náboženské obci CČS v Brně dostává 8. května 1922. Její hranice zahrnovaly území 16 soudních okresů, tzn. celou jihozápadní Moravu.[169] Koncem roku 1922 vykazovalo na této ploše příslušnost k církvi československé 8822 osob. I přes období ideologického hledání v první polovině 20. let strmě stoupaly počty nových členů. Největší počet příslušníků (23 768) evidovala brněnská náboženská obec v roce 1925. Avšak těleso takových rozměrů nebylo možné efektivně řídit z jednoho centra, natož pořádat v odlehlých

[167]Archív CČSH, Vzdělávací a zábavní spolek Slavoj; *25 let náboženské obce církve československé v Brně*, Brno 1948, s. 13

[168]Údaje o počtech žactva jsou vyčísleny pro celé Brno, nikoli pro hranice brněnské náboženské obce CČS. Důvodem je tehdejší vymezení hranic katechetských obvodů, které nerespektovalo hranice náboženských obcí. *25 let náboženské obce církve československé v Brně*, Brno 1948, s. 9; Pamětní kniha, s. 102

[169]Konkrétně šlo o tyto soudní okresy: Brno-město, Brno-venkov, Pohořelice, Tišnov, Boskovice, Blansko, Svitavy, Hustopeče, Ivančice, Klobouky u Brna, Kunštát, Pohansko, Židlochovice, Slavkov, Vyškov, Mikulov. Pamětní kniha, s. 8, 15

vesnicích pravidelně bohoslužby. Proto začalo docházet k postupnému odštěpování jednotlivých okresů a konstituování nových náboženských obcí.[170]

V roce 1925 a 1926 byly jako první z obvodu „Brna“ vyfařeny náboženské obce v Králově Poli, Žabovřeskách, Tuřanech a ve Vyškově. Do roku 1930 se osamostatnily Slavkov, Znojmo, Husovice, Židenice, Žďár, Blansko, Ivanovice na H., Hrušovany a Střelice[171]. Čímž počet členů brněnské obce do konce roku 1930 klesl na 8903. Po celá 30. léta se stav příslušníků drží prakticky na stejné úrovni a těsně před Mnichovem vykazuje matrika 8 287 duší, což obci zajišťuje status nejpočetnější správní jednotky CČS na Moravě. Hranice zaznamenávají již pouze kosmetické úpravy. V roce 1938 se tedy náboženská obec církve československé v Brně rozprostírá již pouze ve třech soudních okresech: Brno-město, Brno-venkov a Moravsky Krumlov, s tím, že její obvod zaujímá vždy pouze část z daného okresu.[172]

4.7 Přehled náboženských obcí CČS ustavených v Brně do roku 1938

Druhá náboženská obec CČS vznikla na území tehdejšího tzv. Velkého Brna (soudní okres Brno-město a přilehlé okolí) v roce 1925 v Králově Poli. Její obvod zahrnoval Královo-Pole, Řečkovice, Medlánky a Soběšice. V roce 1938 evidovala 4000 členů.

S rokem 1926 se osamostatňují Tuřany a Žabovřesky. Pod hranice tuřanské obce spadají Tuřany, Brněnské Ivanovice a 38 politických obcí ze soudního okresu Brno-venkov a Hustopeče. Na konci 30. let se v tomto prostoru k CČS hlásí 1600 lidí. Žabovřesky byly schváleny v hranicích Žabovřesk, Jundrova, Komína, Bystrce a Kniniček, kde počet příslušníků v roce 1938 činil 2500.

Poslední vlna vyfařování do roku 1938 na území Brna nastala v roce 1927, kdy byly zřízeny samostatné obce v Židenicích a Husovicích. Židenický správní okrsek se rozprostíral na území Černovic, Juliánova a Židenic. K CČS se zde hlásilo 3600 příslušníků. Náboženská obec v Husovicích „vlastnila“ Husovice, Líšeň, Maloměřice, Obřany a 16 politických obcí z okresu Brno venkov s celkovým počtem 3100 členů.[173]

---

[170]Pamětní kniha, s. 43

[171]Mnohdy zahrnovaly nově založené náboženské obce dosti rozsáhlé území, které se poté ještě dále dělilo.

[172]V Brně-městě obci v r. 1938 náležejí:Vnitřní Brno, Bohunice, Horní Heršpice, Dolní Heršpice, Kohoutovice, Komárov, Lískovec, Kamenný mlýn, Slatina malá a část Žabovřesk. V okrese Brno-venkov pouze Mokrá a z okresu Moravský Krumlov k brněnské obci náleží 34 politických obcí. *Obvody náboženských obcí církve československé dle stavu 30. června 1938*, Praha 1938, s. 51

[173]Tamtéž, s. 54, 59, 61, 64; Salajka, M.: *Proces ustavování a duchovní správy…*, Praha 2003, s. 12-14

5. Závěr

Církevní rozkol, jenž dal vzniknout církvi československé, můžeme považovat za součást širších všeobecných změn, které v důsledku I. světové války zachvátily území bývalého Rakouska-Uherska. Důležitým počátečním aspektem se v tomto případě stal program české Katolické moderny, který krystalizoval v letech 1897-1906. Po zásahu vysoké církevní hierarchie však následně dochází k útlumu modernistických aktivit a hnutí se stahuje z veřejného života.

Znovu reformní myšlenky ožívají až se vznikem svobodného Československa v roce 1918. Formuje se československá Jednota katolického duchovenstva a její program víceméně přejímá již dříve vyřčené modernistické požadavky. Protože snaha o prosazení programu nevede ke kýženému úspěchu, rozhoduje se část kněží zastoupená v Jednotě k radikálnímu činu a vyhlašuje nezávislou církev československou.

Z jednoho hlediska můžeme nově vytvořenou „národní“ církev považovat za dědičku modernistických hodnot, neboť provedla prakticky všechny reformy, které žádala Jednota katolického duchovenstva. Ať už se jednalo o zavedení národního jazyka do bohoslužeb, demokratizaci církve, větší participaci laických věřících na jejím fungování nebo úpravu celibátní otázky dosáhly tyto programové body v CČS svého uplatnění. Z druhého pohledu je však zároveň zřejmý odklon od modernistických snah, které spočívaly v povznesení katolické církve, nikoli ve snaze o její rozvrat.

Při vzniku CČS hrála svou úlohu i otřesená pozice katolické církve a celkový revoluční duch, který po rozpadu Rakouska opanoval většinu národa. Vše se dělo překotným způsobem. Nejinak tomu bylo i při vzniku nové církve.

Právě snaha realizovat reformní program okamžitě, přivedla část kněží organizačně mimo katolickou církev. Až následně byli nuceni provést také odklon ve sféře dogmatické. Tento postup byl pravděpodobně ovlivněn samotným charakterem českého modernistického hnutí, které se, na rozdíl od francouzských či anglických kolegů, zabývalo pouze úpravou vnějších církevních poměrů, nikoli věroučnými zásadami.

Postup tehdejších protagonistů byl jistě odvážným krokem, jenž se neobešel bez komplikací. Převládal poměrně široce rozšířený skeptický názor, že se církev dlouho neudrží. Během času se však elitám CČS podařilo vnitřní i vnější výzvy zvládnout a vybudovali sice relativně malou, ale z hlediska početnosti druhou nejsilnější církev v ČSR.

Prvorepubliková historie brněnské náboženské obce CČS tyto vývojové komplikace poměrně dobře ilustruje. V období tzv. pravoslavné krize brněnští představitelé většinově

hájili ortodoxní tvář církve. Tento postoj byl typický také pro většinu moravských hodnostářů CČS. Po konečném vítězství koncepce „nezávislosti“ a věroučné stabilizaci církve nastávají v obci urputné několikaleté spory, týkající se výlučně záležitostí světského charakteru.

Příčiny oněch sporů je potřeba hledat, samozřejmě mimo aktérů samých, především v celkové organizační struktuře CČS. Proklamovaná demokratizace totiž v případě „národní“ církve přinesla naprostou kontrolu laických věřících nad děním v náboženské obci. Každý člen obce měl právo účastnit se valných hromad a hlasovat podle svého nejlepšího svědomí. Všechna důležitá rozhodnutí se neobešla bez požehnání valné schůze, tzn., že se např. volba farářů, biskupů či patriarchů děla pouze s požehnáním členského shromáždění. Navíc mohli běžní členové, pokud byli zvoleni, participovat na řízení náboženské obce jako činovnici rady starších. Implementovaný demokratický systém se poté logicky projevil v názorové pluralitě, odkud vedl k neshodám už jen malý krůček.

Brněnská obec se stejně jako celá řada dalších základně-územních jednotek CČS nevyhnula, hospodářským problémům. Ty pramenily zejména z nákladné stavby Husova sboru, na jehož stavbu si obec musela půjčit nemalé peníze. Díky přislíbeným, avšak nevyplaceným státním subvencím nemohla pomoci ani Ústřední rada církve. Po celá 30. léta se proto obec potýkala s enormními platebními závazky, jejichž splácení navíc komplikovala doléhající velká hospodářská krize. I tento problém se nakonec podařilo zkrotit, avšak celý dluh byl splacen až koncem II. světové války.

Ač brněnská obec CČS nestála v samém centru celocírkevního dění, nemůžeme zároveň říci, že by ulpívala na jeho okraji. Brno se stalo poměrně častým svědkem návštěv vrcholných představitelů církve, konala se zde nejedna masová manifestace, na niž byli účastni čs. věřící z širokého okolí. Zároveň je nutné zdůraznit, že to byla právě náboženská obec jihomoravské metropole, která utvářela strukturu CČS téměř na celé polovině Moravy. Z jejího obvodu se vydělovaly další a další územně-správní jednotky a postupně tak vznikala poměrně hustá síť československých sborů.

Prvorepublikový vývoj CČS v Brně se neobešel bez komplikací a názorových střetů. Současně je však nutné reflektovat celkový pozitivní přínos, který obec nepochybně vykazovala v případě konstituování jihomoravské náboženské sítě CČS. Dále pomáhala lidem v hmotné nouzi a přispívala k celkovému náboženskému a kulturnímu vyžití svých členů. V neposlední řadě brněnskou architekturu obohatila o jedinečnou sakrální stavbu.

6. Seznam pramenů a literatury

A. Prameny

I. Archivní prameny

Archív CČSH v Brně, K 1-6, K7a Knihovna dokumentační

Archív CČSH v Brně, M3, M4, M7 Muzejní sbírka

Archív CČSH v Brně, Přípravný výbor

Archív CČSH v Brně, Rada starších-zápisy 1921-1932

Archív CČSH v Brně, Vzdělávací a zábavní spolek Slavoj

Pamětní kniha církve československé v Brně od roku 1921

II. Publikované prameny

Šusta, J.: *Nová církev*, In: Šusta, J. (ed.): Z dob dávných i blízkých, sbírka rozprav a úvah, Praha 1924, s. 317-320

Haňávka, K.: *Nezapomeňte…, první duchovní promluva pronesená roku 1921*, Přerov 1936.

III. Periodika

Český zápas, roč. IV., 1921

Den, roč. X., XVI., XX., 1921, 1927, 1931

Moravská orlice, roč. LIX, 1921

Nový život, roč. VIII., 1903

Věstník Jednoty československého duchovenstva, roč. I., II., 1919-1920

Věstník Jednot duchovenských brněnské a olomoucké, roč. XIII, 1920

IV. Elektronické dokumenty

Údaje o sčítání lidu z let 1921 a 1930:

http://www.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/scitani_v_roce_1921_a_1930

B. Literatura

25 let náboženské obce církve československé v Brně, Brno 1948.

Balátková, J.: *Organizační vývoj církve československé (husitské) na Moravě a ve Slezsku*, In: XXVII. Mikulovské sympozium, Brno 2003, s. 225-233.

Batůšek, S.: *Katolická moderna, Karel Dostál-Lutinov jeho přátelé a spolupracovníci*, Třebíč 1996.

Bauer, K.: *Myšlenkové proudy v československé církvi*, Olomouc 1924.

Cézar, J. – Černý, B.: *Vznik a vývoj církve československé za předmnichovské ČSR*, In: Černý, B. (ed.): Církve v našich dějinách, Praha 1960, s. 135-154.

Cinek, F.: *K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918-1925*, Olomouc 1926.

Církev československá v životě národa, Praha 1946

Doležal, J.: *Český kněz*, Praha 1931.

Franzen, A.: *Malé církevní dějiny*, Praha 1992.

Farský, K.: *Český problém církevní*, Praha 1919.

Farský, K.: *Přelom*, Praha 1921.

Farský, K.: *Stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organizaci církve československé*. Praha 1929.

Farský, K.: *Z pode jha*, Praha 1920.

Frýdl, D.: *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky*. *Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*, Brno 2001.

Gorazd (=Pavlík, M.): *O úkolech a organizaci církve československé*, Olomouc 1922.

Hanuš, J.: *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*, Brno 2005.

Hanuš, J.: *Mezi tradicí a reformou, rozhovory o moravském katolicismu ve 20. století*, Brno 2002.

Haňávka, K.: *Kterou cestou půjde církev československá?*, Brno 1924.

Jonášová, M.: *Vývoj složek sociální práce CČS v r. 1934-1949*, In: Sociální práce československé církve 1934-1949, Praha 1949, s. 4-7.

Kadeřávek, V. – Trtík, Z.: *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982.

Kadlec, J.: *Přehled českých dějin církevních 2*, Praha 1991.

Kalenský, J.: *Sněmy církve CČSH do roku 1994*, Praha 1999.

Kaňák, M.: *Církev československá v historickém vývoji a přehledu*, Praha 1946.

Kaňák, M.: *Stručný nárys dějin Církve československé vzhledem k jejímu vzniku a půlstoletému vývoji*, In: Kaňák, M. (ed.): Padesát let Československé církve, Praha 1970, s. 7-37.

Kaňák, M.: *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva*, Praha 1951.

Kaňák, M.: *Z dějin světových zápasů o pokrok na poli náboženském. Katolický modernismus*, Praha 1961.

Kožíšek, A.: *Brno, město a okolí,* Brno 1938.

Křen, J.: *Vznik československé církve*, In: Náboženství, církve, klerikalismus a naše dějiny, Praha 1962. s. 117-120.

Kubalík, J.: *České křesťanství. Církev Kristova a jiné náboženské společnosti v naší vlasti*, Praha 1947.

Kučera, Z.: *Modernismus: proč, odkud a kam?*, In: Kučera - Z., Lašek, J. (edd.): Modernismus, historie nebo výzva? Studie ke genezi českého katolického modernismu, Praha 2002, s. 7-22.

Lach, J.: *K církevnímu rozkolu v Československu v letech 1918-1921*, In: Marek, P. (ed.): Od Katolické moderny k českému církevnímu rozkolu, Rosice 2000, s. 11-22.

Lomoz, J.: *Organizační vývoj církve československé*, Praha 1934.

Macháček, B. – Vrhel, J.: *Církev československá, stručné informace*, Tábor 1946.

Marek, P.: *Apologetové nebo kacíři? Studie a materiály k dějinám české Katolické moderny*, Olomouc 1999.

Marek, P.: *České schisma, Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917-1924*, Olomouc 2000.

Marek, P.: *Český katolicismus 1890-1914, Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*, Olomouc 2003.

Marek, P.: *Církevní krize na počátku Československé republiky (1918-1924)*, Brno 2005.

Marek, P., Soldán, L.: *Karel Dostál-Lutinov, Bez mýtů, předsudků a iluzí*, Třebíč 1998.

Marek, P.: *K otázce organizačního a teologického vyústění českého katolického modernismu (1907-1924)*, In: Acta universitatis palackianae olomucensis, Fakulta philosohica, Studia moravica III., Olomouc 2005, s. 87-96.

Němec, L.: *The Czech Jednota, The Avant-Garde of Modern Clerical Progresivism and Unionism*, Philadelphia 1968.

Obvody náboženských obcí církve československé dle stavu 30. června 1938, Praha 1938.

Opršál, O.: *Z historie pěveckého sboru*, In: Jubilejní sborník 25. výročí založení Pěveckého sboru CČS v Brně, s. 19-21.

Peroutka, F.: *Budování státu*, svazek III., Praha 1991.

Pokorný F.: *Schematismus československé církve*, Praha 1933.

Prášek, F.: *Vznik československé církve a patriarcha G. A. Procházka*, Praha 1932.

Pravoslav (=Haňávka, K.): *Proč byla prohlášena církev československá a jaký má úkol?*, Brno b.d.

Růžička, V.: *Organizační vývoj církve českomoravské do 9. ledna 1921*, Náboženská revue, roč. XIII, č. 4, 5, 6/1941, s. 241-249, 298-303, 365-370.

Růžička, V.: *Organizační vývoj ústředních orgánů církve československé od prvního valného sjezdu do první ústavy*, Náboženská revue, roč. XXIV, č. 2, 3/1953, s. 69-96, 21-30.

Salajka, M.: *Portrét Církve československé husitské*, Praha 2007.

Salajka, M.: *Proces ustavování a duchovní správy náboženských obcí Církve československé husitské*, Praha 2003.

Spáčil, V.: *Církev československá*, In: Bartoš, J. (ed.): Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, svazek I., Ostrava 1966, s. 313-317.

Spisar, A.: *Ideový vývoj církve československé*, Praha 1936.

Srb, V.: *Statistická příručka církve československé*, Praha 1949

Strašíková, B.: *Jindřich Šimon Baar, představitel katolického modernismu*, In: Kučera - Z., Lašek, J. (edd.): Modernismus, historie nebo výzva? Studie ke genezi českého katolického modernismu, Praha 2002, s. 135-173.

Šmíd, M.: *Masaryk a česká Katolická moderna*, Brno 2007.

Teplý, F.: *Ze života J. Š. Baara*, Praha 1937.

Tonzar, D.: *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská*, Praha 2002.

Trapl, M.: *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918-1938*, Praha 1990, s. 60-62.

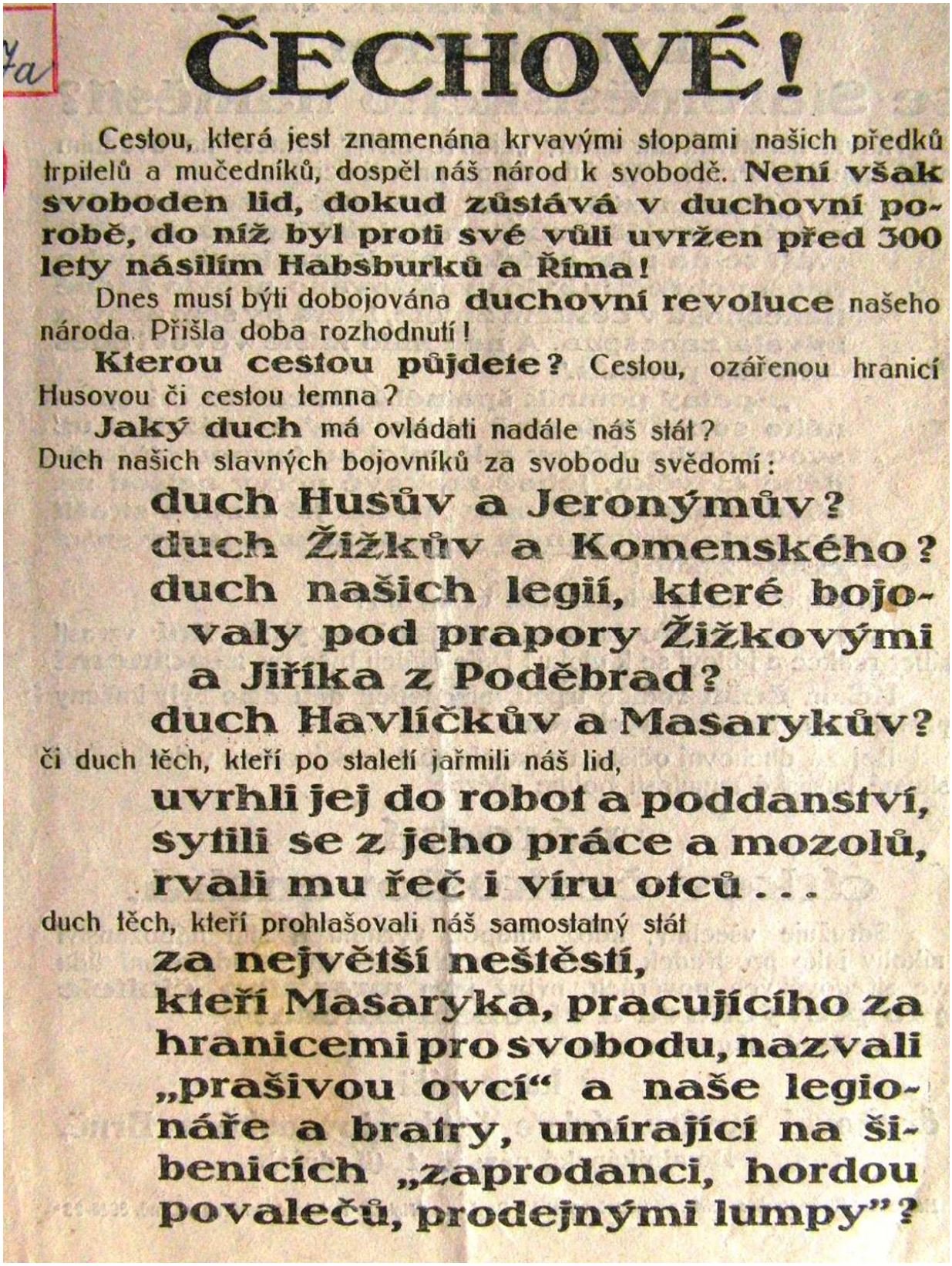
Trtík, Z.: *Teologické principy modernismu*, Náboženská revue, roč. XXXII, č. 1/1961, s. 175-190.

Vykoupil, L.: *Vznik a první kroky Církve československé*, Dialog Evropa XXI. Čtvrtletník křesťanské orientace pro vědu a kulturu, 2000, s. 2-9.

Winter, E.: *Tisíc let duchovního zápasu*, Praha 1940.

7. Přílohy

7.1 Propagační leták CČS v Brně (1921)[174]

ČECHOVÉ!

Cestou, která jest znamenána krvavými stopami našich předků trpitelů a mučedníků, dospěl náš národ k svobodě. **Není však svoboden lid, dokud zůstává v duchovní porobě, do níž byl proti své vůli uvržen před 300 lety násilím Habsburků a Říma!**

Dnes musí býti dobojována **duchovní revoluce** našeho národa. Přišla doba rozhodnutí!

Kterou cestou půjdete? Cestou, ozářenou hranicí Husovou či cestou temna?

Jaký duch má ovládati nadále náš stát?

Duch našich slavných bojovníků za svobodu svědomí:

duch Husův a Jeronýmův?
duch Žižkův a Komenského?
duch našich legií, které bojovaly pod prapory Žižkovými a Jiříka z Poděbrad?
duch Havlíčkův a Masarykův?

či duch těch, kteří po staletí jařmili náš lid,

uvrhli jej do robot a poddanství,
sytili se z jeho práce a mozolů,
rvali mu řeč i víru otců . . .

duch těch, kteří prohlašovali náš samostatný stát

za největší neštěstí,
kteří Masaryka, pracujícího za hranicemi pro svobodu, nazvali „prašivou ovcí“ a naše legionáře a bratry, umírající na šibenicích „zaprodanci, hordou povalečů, prodejnými lumpy”?

[174]Archív CČSH, M7 Muzejní sbírka

7.2 První bohoslužby CČS ve vnitřním Brně celebrované Karlem Haňávkou na nádvoří Zemského domu na Dominikánském náměstí (28. srpna 1921).[175]

7.3 Slavnost položení základního kamene ke stavbě Husova sboru (12. června 1927)[176]

[175]Archív CČSH, Muzejní sbírka M4a
[176]Archív CČSH, Muzejní sbírka M4a

7.4 Budova Husova sboru na Botanické ulici nasvícená světlomety (1929).[177]

[177] Archív CČSH, Muzejní sbírka M4a

7.5a Oslava památky Mistra Jana Husa, sokolský stadion na Kounicově ulici (6. července 1932). Pózování před bohoslužbou. V bílém uprostřed moravský biskup Rostislav Stejskal, doprovázen brněnským duchovenstvem církve. Muž v obleku je předseda rady starších brněnské obce CČS Václav Bureš.[178]

7.5b Hojnou účast na oslavě dokládá pohled na hlavní tribunu sokolského stadionu.

[178]Archív CČSH, Muzejní sbírka M4a